

TRZYDZIEŚCI LAT KRAKOWSKIEGO MUZEALNICTWA (1945-1975)

Kraków jest drugim po Warszawie miastem w Polsce pod względem liczebności muzeów. W sumie jest ich 17, różnego typu i charakteru. Przedmiotem rozważań niniejszej pracy będą muzea sztuki i kultury materialnej, do których należy zaliczyć: Muzeum Narodowe, Państwowe Zbiory Sztuki na Wawelu, Archeologiczne, Etnograficzne, Historyczne Miasta Krakowa, Uniwersytetu Jagiellońskiego, Farmacji. Inne mogą być wzmiankowane ze względu na szczególnie ciekawe osiągnięcia.

Krakowskie placówki należą do najstarszych w kraju. Pierwsze w Polsce (jedno z najwcześniejszych na arenie światowej) zaczęło się formować w roku 1492 Muzeum Uniwersytetu, Archeologiczne powołane zostało do życia w 1850, Narodowe w 1879 (wchodzące w jego skład Zbiory im. Czartoryskich przeniesiono do Krakowa w 1876; nieistniejące obecnie Muzeum Przemysłu Artystycznego, którego kolekcje zostały tam włączone, powołano do życia w 1869), Państwowe Zbiory Sztuki na Wawelu w 1882, Historyczne Miasta Krakowa w 1899, Etnograficzne w 1901, Farmacji w 1946. Do wczesnego powstania tych instytucji kulturalnych przyczynił się sprzyjający klimat krakowskiego środowiska, tendencje patriotyczne i pewne możliwości ich manifestowania w zaborze austriackim oraz dążność mieszczaństwa do sprawowania własnego mecenatu niezależnie od arystokracji.

Muzea krakowskie rozwijane i wzbogacane w ciągu lat, szczególnie przez dary znakomitych kolekcjonerów, następnie przez zakupy, z czasem stały się bogatymi skarbnicami dóbr kultury narodowej. Ich znaczenie najmocniej uwydatniło się po wyzwoleniu kiedy okazało się, że w kraju zniszczonym pożogą wojenną i straszliwą ręką okupanta większość muzealiów uległa spaleni i dewastacji, zwłaszcza w Warszawie. Krakowskie zbiory wprawdzie nie uchroniły się w całości, część uległa wywiezieniu i grabieży przez okupantów hitlerowskich, część wskutek przechowywania w warunkach konspiracyjnych wymagała gruntownej konserwacji, ale w większości zdołały przetrwać ten trudny okres. Wszystkie placówki poniosły straty. Tylko z Muzeum Narodowego zostało zrównoważonych 843 pozycji w tym tak cenne, jak: Dama z łasiczką Leonarda da Vinci,

Walka karnawału z postem Piotra Brueghela st., Krajobraz z miłosiernym Samarytaninem Rembrandta, portret młodzieńca Rafaela — ze zbiorów im. Czartoryskich, ponad 100 obrazów malarstwa polskiego z Galerii w Sukiennicach i in. Wiele z tych dzieł utracono bezpowrotnie, jak obrazy Rafaela, Brueghela, M. Gierzyńskiego. Duża ilość obiektów uległa poważnym uszkodzeniom wskutek ich ukrywania przed okupantem w niewłaściwych warunkach i wymagała długotrwałych zabiegów konserwatorskich, jak przede wszystkim Hołd Pruski Jana Matejki. Państwowe Zbiory Sztuki na Wawelu utraciły na lat dwadzieścia (w wyniku ewakuacji w 1939) bezcenną kolekcję arrasów, koronacyjny miecz królów polskich („Szczerebiec”) i inne znakomite dzieła.

Mimo poniesionych strat wszystkie muzea przystąpiły w ocalałym Krakowie niemal nazajutrz po wyzwoleniu do urządzania galerii i sal wystawowych. Administracyjnie podlegały od 1945 r. władzom miejskim, aby z dniem 1 stycznia 1950 r. przejść pod zarząd państwowy, bezpośrednio pod nadzór Ministerstwa Kultury i Sztuki. W roku 1958 dwa największe muzea (centralne) jako jednostki budżetowe pozostały w gestii Ministerstwa, inne (okręgowe) ponownie stały się placówkami miejskimi pod merytorycznym nadzorem resortowych władz centralnych. Muzeum Archeologiczne w 1955 r. przestało należeć do Polskiej Akademii Nauk i przeszło pod zarząd Ministerstwa. Muzeum Uniwersytetu Jagiellońskiego podlega władzom uczelnianym, Farmacji władzom Akademii Medycznej.

Muzeum Narodowe rozwijało się pod dyrekcją wybitnego historyka sztuki prof. dr Feliksa Kopery, który po pięćdziesięciu latach prowadzenia placówki odszedł na emeryturę w 1950 r. Miejsce jego zajął prof. dr Tadeusz Dobrowolski, następnie prof. dr Adam Bochnak (1957), dr Jerzy Banach (1963), a od 1974 mgr Tadeusz Chruściński.

Muzeum mieści się w kilku budynkach. W pałacyku Hutten-Czapskich przy ul. Manifestu Lipcowego 12 znajdują się biura dyrekcji i administracji oraz zbiory numizmatyczne i graficzne, w Sukiennicach Galeria Malarstwa Polskiego od XVIII do XIX w., w Domu Szolajskich na pl. Szczepańskim 9 Galeria Sztuki Cechowej od XIV do XVIII w., w Do-

mu Matejki przy ul. Floriańskiej 41 twórczość i biografia tego artysty. Nowy Gmach przy al. 3 Maja 1 rozpoczęło budować ze składek społeczeństwa w 1934, do 1939 zdołano ukończyć połowę zaprojektowanego budynku bez rozwiązania wnętrza. Okupanci urządzili w nim kasyno oficerskie z restauracją i hotelem, co wymagało gruntownej przeróbki i adaptacji w latach powojennych, którą ukończono w 1957. W roku 1969 podjęto dalszą rozbudowę.

Muzeum Narodowe w 1950 powiększyło swój stan posiadania przez włączenie Muzeum Czarotoryskich pod nazwą Oddziału — Zbiory im. Czarotoryskich, które już z końcem 1949 przeszły pod zarząd i użytkowanie państwowe. Do tego czasu placówką kierował wybitny archeolog prof. dr Stanisław Gąsiorowski. Po przejęciu przeprowadzono remont kapitalny, uzyskując dodatkową ilość sal ekspozycyjnych. Jednocześnie przystąpiono do budowy nowego budynku przy ul. Marka 17, który oddano do użytku w 1960, z przeznaczeniem na bezcenny zbiór biblioteczny, nie mieszczący się w dawnych murach.

W roku 1950 włączone zostało do Muzeum Narodowego również Muzeum Przemysłu Artystycznego, do tego czasu pod kierownictwem wybitnego bibliofila — Kazimierza Witkiewicza.

Założone przez dr Adriana Baranieckiego posiadało bogate kolekcje drukarstwa i sztuki typograficznej, etnograficzne w tym egzotycznych krajów, rzemiosła artystyczne itp. Mieściło się we wzniesionym w tym celu budynku (1913) przy ul. Smoleńsk 9, wg projektu wybitnego architekta — Tadeusza Stryjeńskiego. Po krótkim czasie Ministerstwo Kultury i Sztuki przekazało Oddział (1952) Akademii Sztuk Pięknych wraz ze zbiorem bibliotecznym i graficznym. Teatralka przekazane zostały do Muzeum Historycznego Miasta Krakowa, podobnie jak w kilka lat później jedyny w swym rodzaju zbiór starych klisz Kriegera. Reszta, tzn. ceramika, tkaniny, broń (głównie japońska), etnografia i rzemiosło artystyczne pozostały w Muzeum Narodowym.

Państwowe Zbiory Sztuki na Wawelu początkowo kierowane były przez doc. dra Tadeusza Mańkowskiego, od roku 1952 przez prof. dra Jerzego Szablowskiego. Siedzibą jest Zamek na Wawelu, który jeszcze po drugiej wojnie był częściowo w odnowieniu i rekonstrukcji po zniszczeniach z czasów austriackich (skrzydło zachodnie). Kierownictwo placówki przyjęło w omawianym okresie poza terenem Krakowa Zamek w Pieskowej Skale, dwór w Stryszowie i ostatnio pałac w Sucheju.

Muzeum Archeologiczne początkowo należało do Polskiej Akademii Umiejętności, następnie do Polskiej Akademii Nauk, a od 1955 do Ministerstwa Kultury i Sztuki. Dyrekcję sprawowali doc. dr Tadeusz Reyman, prof. dr Stefan Nosek (1955) i dr Kazimierz Radwański (1961). W pierwszych latach powojennych siedziba Muzeum mieściła się przy ul. Jana 22, następnie przy ulicach Senackiej i Poselskiej, w dawnym więzieniu św. Michała; po długotrwałym remoncie i gruntownej adaptacji budynek został ostatecznie oddany do użytku w roku 1967. Oddział w Nowej Hucie (część budynku mieszkalnego) zaj-

muje się wyłącznie kolekcjonowaniem znalezisk z tej dzielnicy. W podziemiach kościółka św. Wojciecha w Rynku Gł. znajduje się stała wystawa, prezentująca wykopaliska pochodzące z centrum miasta.

Zawdzięciem Muzeum Etnograficznego stała się prywatna kolekcja Seweryna Udzieli. Przed wojną siedzibą instytucji był jeden z budynków na wzgórzu wawelskim. W okresie okupacji zbiory zostały zdeponowane głównie w Bibliotece Jagiellońskiej. Po wyzwoleniu zmagazynowano je w dawnych koszarach na ul. Warszawskiej, a następnie w 1948 przeniesiono do budynku dawnego ratusza na Kazimierzu (pl. Wolnica 1), oddanym w pełni do użytku po remoncie generalnym, adaptacji i rozbudowie dopiero z końcem 1968 r. Początkowo dyrektorem Muzeum był prof. dr Tadeusz Seweryn, a od roku 1965 mgr Edward Waligóra.

Muzeum Historyczne Miasta Krakowa istniało początkowo od 1899 w obrębie Archiwum Aktów Dawnych. Dopiero w dniu 18 grudnia 1945 głównie z inicjatywy dr Bolesława Drobnera, uzyskało samodzielność i własną siedzibę w Domu pod Krzyżem przy ul. Szpitalnej 21. Pierwszym jego dyrektorem był doc. dr Jerzy Dobrzycki, wybitny znawca kultury i tradycji Krakowa. Dla rozwijającej się instytucji pozyskał budynek przy ul. Jana 12 oraz Starą Synagogę na Kazimierzu. Od 1964 Muzeum kierował dr Stanisław Czerpak, który powiększył bazę lokalową o pałac Krzysztoforski (w części), o salę byłego rektarza klasztoru Franciszkanów i wieżę ratuszową. Za dyrekcji mgr Sławomira Wojaka (1974) przejęta została w administrację całość Krzysztofów z wolnymi salami pierwszego piętra, które rozpoczęło remontować i adaptować dla celów wystawienniczych.

Najstarszą i zasłużoną placówką krakowską jest Muzeum Uniwersytetu Jagiellońskiego, mieszczące się w dawnej siedzibie uczelni Collegium Maius, które zostało od podstaw urządzone po całkowitym zrekonstruowaniu gmachu w roku 1964, dzięki niezwykłej pasji i zaangażowaniu kierującego instytucją prof. dr Karola Estreichera.

Dzięki inicjatywie dr Stanisława Pronia powstało w roku 1946 Muzeum Farmacji, jedyne w kraju i jedno z nielicznych w Europie. Do dnia dzisiejszego boryka się z trudnościami lokalowymi, magazynując jedyne w swym rodzaju kolekcje w domu przy ul. Basztowej 3. Kieruje nim po założycielu placówki doc. dr Wojciech Roeske (1965).

W Krakowie znajdują się również inne muzea, jak Geologiczne, Przyrodnicze, Lotnictwa i Astronautyki, które nie są przedmiotem zainteresowania niniejszej pracy.

Przed drugą wojną światową zbiory muzealne powiększały się głównie drogą darów. Np. Muzeum Narodowe rozwinęło się w oparciu o wielkie kolekcje Emeryka Hutten-Czapskiego, Erazma Baracza, Feliksa Jasieńskiego i in. Natomiast po 1945 zakupy stały się główną podstawą rozbudowy zasobów, z wyjątkiem Muzeum Archeologicznego, którego nabytki pochodzą z prowadzonych poszukiwań (wykopalisk).

Zbiory im. Czarotoryskich Muzeum Narodowego są

jedną z najstarszych placówek Krakowa i Polski. Powstały jeszcze w Puławach w ostatnim dwudziestoleciu XVIII w. Aktualnie są zamkniętym organizmem i tworzą jedyne w kraju muzeum muzealnictwa. Oddział ten posiada działy naukowe równoległe do działów placówki macierzystej. Zespół eksponatów tam zgromadzonych należy do najcenniejszych w Polsce. Malarstwo obce, połączone z kolekcją Muzeum, dało w wyniku jedną z najświetniejszych galerii, wysoko notowaną w Europie. Liczy ona ponad 800 pozycji, na które składają się obrazy włoskie od XIII do XVIII w. flamandzkie i holenderskie od XV do XVIII w.; wśród dzieł najznakomitszych wymienić należy *Damę z łasiczką* Leonarda da Vinci, *Krajobraz z miłosiernym Samarytaninem* Rembrandta, *Pracznik Alessandra Magnasco*, *Św. Rodzinę Palma il Vecchio*, *Ecce Homo Gossaerta* i in., *Dział Rycin* i *Rysunków* obejmuje 21000 pozycji, artystów polskich i obcych od XV do XVIII w., w tym Aleksandra Orłowskiego, Michała Płońskiego, Jana P. Norblina, Daniela Chodowieckiego, Wilhelma Hondiusa, Jeremiasza Falcka. Rzemiosło artystyczne reprezentowane jest przez polonika oraz obiekty z Azji, Afryki, emalie z Limoges, tkaniny (arras brukselski z XV w.), złotnictwo, szkła weneckie, porcelany z najbardziej znamienitych manufaktur. Charakterystyczne dla czasu powstania kolekcji (romantyzmu) są pamiątki narodowe i przedmioty przypisywane wielkim postaciom. Na szczególną uwagę zasługują militaria oraz znakomita Biblioteka i *Dział rękopisów*, które zawierają ponad 150 000 pozycji manuskryptów i starodruków. Muzeum Narodowe powiększa swoje zbiory w zakresie zamkniętych kolekcji Oddziału Czartoryskich, wzbogacając tamtejszą ekspozycję. Np. cennym nabytkiem w malarstwie obcym był obraz olejny Lucci Giordana — *Ucieczka do Egiptu* (1957).

W okresie trzydziestolecia bardzo pokaźnie rozwinął się *Dział Polskiego Malarstwa Nowoczesnego*. Między innymi w drodze darów uzyskano kolekcję prof. dr. J. Glatzla, z obrazami A. Gierymskiego, Brandta, Wyczółkowskiego, Fałata, Stanisławskiego i rzeźbami Dunikowskiego, kolekcję Tarnowskich z pracami Grottgera, ponad 100 płócien Z. Pronaszki z jego zapisu, portret Piotra Moszyńskiego Jana Matejki od K. Puśłowskiego, przekaz A. Lewandowskiej z Paryża z dziełami O. Boznańskiej. Również zakupiono obrazy: Jana Matejki — *Iwan Groźny* i portret Serafińskiej, A. Gierymskiego — *Powisłe*, O. Boznańskiej — *Kwiaciarki*, a także inne prace wybitnych polskich artystów. Prawie w całości utworzono zbiory sztuki współczesnej, żeby wymienić nabyte w tym czasie prace L. Chwistka, St. I. Witkiewicza, H. Rudzkiej-Cybisowej, Z. Waliszewskiego, K. Larischa, M. Jaremy, P. Potworowskiego oraz z daru poety Jana Brzękowskiego z Paryża prace najwybitniejszych artystów z kręgu *Ecole de Paris*.

Wydatnie powiększyły się zbiory Gabinetu Rycin, żeby wspomnieć zakup kolekcji po Henryku Fraenklu (prace Isabeya, Plimera, Daffingera). Działu Historyczno-Wojskowego, który przejął cenny i bogaty depozyt z Uniwersytetu Jagiellońskiego oraz z Muzeum Instytutu Historycznego im. gen. W. Sikorskie-

go w Banknocku w Wielkiej Brytanii, Działu Numizmatycznego (zapis prof. dr. Z. Zakrzewskiego, 5000 monet piastowskich), *Sztuki Azjatyckiej* i *Rzemiosła Artystycznego* (przekaz L. Kostki) i in. Ogółem zbiory Muzeum Narodowego w okresie powojennym powiększyły się o około 66 000 nr inwentarzowych i sięgają aktualnie do cyfry ok. 443 000 obiektów.

Państwowe Zbiory Sztuki na Wawelu należą do najznakomitszych w kraju i wysoko notowane są na terenie światowym. Posiadają cenną kolekcję malarstwa włoskiego od XV do XVIII w., w tym obrazy F. Bassano, A. Magnasco, G. B. Tiepolo, J. Tintoretto, malarstwa flamandzkiego i holenderskiego od XV do XVIII w. m. in. reprezentowanego przez prace P. Rubensa (?), H. van Steenvycka, F. Bala, G. van Hothorsta, N. Maesa, malarstwa francuskiego z obrazami C. Corota, G. Courbety, C. Troyona, niemieckiego z dziełami L. Cranacha st. i mł. J. Kupetzky'ego, angielskiego, wśród którego wymienić należy obrazy J. Constable'a, T. Lawrence'a, H. Raeburna, J. Reynoldsa, G. Romneya. Również znakomite zbiory posiada Wawel w dziedzinie rękopisów, mebli, zegarów, ceramiki (porcelana saska, figurki J. J. Kändlera, fajanse z Delft), polskich i obcych militariów (zbroje, broń drzewcowa, sieczna i palna) oraz orientaliów. Na szczególną uwagę zasługuje *Skarbiec Koronny*, w którym znajdują się: wspomniany miecz koronacyjny, miecz Zygmunta Starego do pasowania rycerzy, chorągiew królewska Zygmunta Augusta, miecz Batorego darowany przez papieża Grzegorza XIII, kielich fundacji Kazimierza Wielkiego, wisior z I poł. XI w. i kapelusz Sobieskiego z daru papieża Jana III, głównie szablki Kara Mustafy i wiele innych.

Dzięki długoletnim staraniom Rządu Polskiego Państwowe Zbiory Sztuki zdołały odzyskać w roku 1959 i 1961 wywiezione w czasie wojny i przechowywane w Kanadzie arrasy i zasoby Skarbca. Natomiast wśród nabytków pozyskanych od 1945 r. należy wymienić przedmioty rzemiosła artystycznego ze zbioru M. i P. Potockich, kolekcję broni po B. Kończakowskim, tkaniny wschodnie od W. i J. Kulczyckich, dary i przekazy od J. Godlewskiego, A. Maryanowskiego, A. Ciechanowieckiego, R. J. Dreszera, T. Wierzejskiego, L. H. Morstina, K. Puśłowskiego. W sumie zbiory Wawelu wzrosły o 33 000 nr inwentarza i liczą obecnie 36 000 obiektów, z reguły wyjątkowej wartości.

Muzeum Archeologiczne prawie wyłącznie powiększa swoje zbiory dzięki pracom wykopaliskowym prowadzonym na terenie Krakowa i całej Polski południowej. W ostatnich latach skoncentrowano wysiłki na poszukiwaniach prehistorycznych pieców hutniczych, tzw. dymarek, których aktualny zbiór należy do największych w skali krajowej i europejskiej. Do najcenniejszych przedmiotów nabytych i znalezionych po 1945 r. zaliczyć trzeba kolekcję obrazów paleolitycznych ze zbiorów A. Jury oraz wykopaliska późno rzymskie z terenów Trapiszowa, Zofipola i Igołomi. Ilość obiektów powiększyła się w omawianym okresie o 300 000 i wynosi w tej chwili 380 000 pozycji.

Muzeum Etnograficzne prowadzi akcję ratowniczą na terenie Polski południowej, przejmując przedmio-

*Ratusz na Kazimierzu
— siedziba Muzeum Etnograficznego*

ty, które posiadają wyjątkową wartość w dziedzinie sztuki i kultury ludowej. W ten sposób zdołano sprowadzić kilka chat z różnych regionów, warsztaty produkcyjne — folusz, olejarnię, garncarnię. Bezcennymi darami są kolekcje egzotycznej sztuki prymitywnej z krajów Ameryki Łacińskiej, Indonezji, Afryki Północnej. Ogółem majątek muzealny wzrósł wydatnie o 40 000 pozycji i wynosi obecnie ponad 50 000 obiektów.

Całość zasobów Muzeum Historycznego Miasta Krakowa została zebrana w przeważającej części po wyzwoleniu i liczy aktualnie około 50 000 okazów. Najbardziej cennymi wśród nich są: kur renesansowy — symbol królewski Towarzystwa Strzeleckiego (Bractwa Kurkowego), berełko burmistrzów krakowskich, miejski miecz katowski (?) z XV w., średniowieczny ornat cechu krupników, jedna z najlepszych w kraju kolekcji zegarów (w tym dwa dewocyjne

z XVII w.) pozyskana od spadkobierców po W. Miodońskim, znakomita kolekcja militariów, wśród których znajduje się kusza z XIV w., średniowieczny łuk tatarski, pistolet z warsztatu Wiśniowieckiego; wyjątkową wartość ikonograficzną przedstawiają również klisze Kriegera z XIX/XX w. dokumentujące wygląd dawnego Krakowa i jego zabytków, ozdobą zaś zbiorów kartograficznych jest słynny plan kołłątajowski Krakowa.

Cenne i wyjątkowe kolekcje posiada Muzeum Uniwersytetu Jagiellońskiego. Na uwagę zasługuje galeria portretów (królów, rektorów, profesorów, fundatorów) w większości z XVII i XVIII w., rzeźby z terenu Krakowa i jego okolic, w tym wiele przykładów gotyckich (Madonna z Dzieciątkiem z ok. 1300 r.), grafika (m. in. dzieła Matejki i Wyspiańskiego), najstarsza w kraju kolekcja numizmatyczna (XVI w.), bezcenne obiekty z zakresu złotnictwa (berło wg tradycji królowej Jadwigi, berła Zbigniewa Oleśnickiego i Fryderyka Jagiellończyka, złoty łańcuch księżnej Aleksandry z XVI w. (?), pierścienie rektorskie, monstrancje, relikwiarze). Poza tym Muzeum posiada zbiór zegarów, wyrobów cynowych i miedzianych, tkaniny i sztukę starożytną. Wyjątkową wartość stanowią instrumenty naukowe, m. in. używane prawdopodobnie przez M. Kopernika (astrolabium arabskie z 1504 r., globus nieba z 1484 r., torquetum i astrolabium z 1480 r.). Aktualnie zbiory liczą ok. 16 200 pozycji, w tym ok. 6 800 nabytych w okresie powojennym.

Muzeum Farmacji posiada około 15 000 obiektów, do najważniejszych należy zaliczyć aptekę (całe wyposażenie) empirową, laboratorium aptekarskie z XVI w., aparaturę do produkcji ziół, naczynia, godła dawnych aptek itp.

W okresie trzydziestolecia zbiory krakowskich muzeów dynamicznie wzrosły, co przyczyniło się do utrzymania i rozwinięcia ich pierwszorzędного znaczenia w skali krajowej. Obok napływających darów i zapisów podniosły się wydatki na zakupy dzieł sztuki, które prowadzi większość placówek. Obecnie (1974) wydaje się rocznie ponad 4 000 000 zł na ten cel, co zresztą jest kwotą o wiele za niską i niewystarczającą.

Przy szybkim wzroście zasobów muzealnych jednym z najważniejszych problemów jest ich magazynowanie. Po pierwsze ciągle za mała jest powierzchnia pomieszczeń przeznaczanych na ten cel, po drugie w adaptowanych z reguły wnętrzach niemożliwe jest ich prawidłowe wyzyskanie. Dotyczy to wszystkich muzeów, ale w największej mierze tych, które prowadzą działalność ratowniczą i konserwatorską, mają więc bardzo duży napływ eksponatów. O ile Muzeum Archeologiczne narazie zdołało opłacać sytuację w nowym budynku, aczkolwiek już zaczyna odczuwać brak miejsca, o tyle Etnograficzne ma wypełnione magazyny do granic możliwości (3 do 5 tysięcy nabytków rocznie). Aktualnie tylko Muzeum Narodowe posiada w budowie nowy gmach o nowoczesnym zapleczu, który winien zaspokoić omawiane potrzeby na dłuższy okres czasu.

Powrót Skarbów Wawelskich z Kanady

Każda z placówek prowadzi określoną politykę powiększenia zbiorów, uzależnioną od specjalności i profilu działania. Narodowe kolekcjonuje muzealia polskie i obce z różnych dziedzin. Państwowe Zbiory Sztuki na Wawelu nabywają przedmioty z zakresu krajowego i europejskiego złotnictwa, meblarstwa, tkanin, militariów, malarstwa i rzeźby do XVIII w. włącznie. Obie instytucje kładą nacisk na wysoką wartość obiektów. Muzeum Archeologiczne poszerza zasoby o eksponaty pochodzenia wykopaliskowego, w ramach prowadzonych przez siebie prac, do okresu lokacji Krakowa. Etnograficzne zbiera okazy sztuki i kultury materialnej wsi polskiej oraz krajów egzotycznych. Historyczne wszystko w zakresie cracovianów, a więc obok dzieł sztuki dokumenty i przykłady ikonografii Krakowa, z uwzględnieniem ich wartości historycznej, często nawet bez względu na artystyczną rangę przedmiotu. Muzeum Uniwersytetu zainteresowane jest pamiątkami, dokumentami, instrumentami naukowymi i ikonografią macierzystej uczelni. Farmacji, dziejami polskiego aptekarstwa.

W przedstawionym układzie występuje pozorne dublowanie w polityce kolekcjonerstwa. Dla każdej jednak placówki ten sam obiekt spełnia inną funkcję ekspozycyjną. Nadmiary lub niedobory magazynowe i galeryjne w dużej mierze regulowane są współpracą między instytucjami, głównie pod kątem zapotrzebowania wystawienniczego. W konsekwencji wzmożły się krótko i długo terminowe wypożyczenia obiektów. Programowanie nowych ekspozycji czasowych i stałych wymaga ciągłej rotacji muzealiów. Przed 1950 oryginalne dzieła sztuki wysyłano nawet

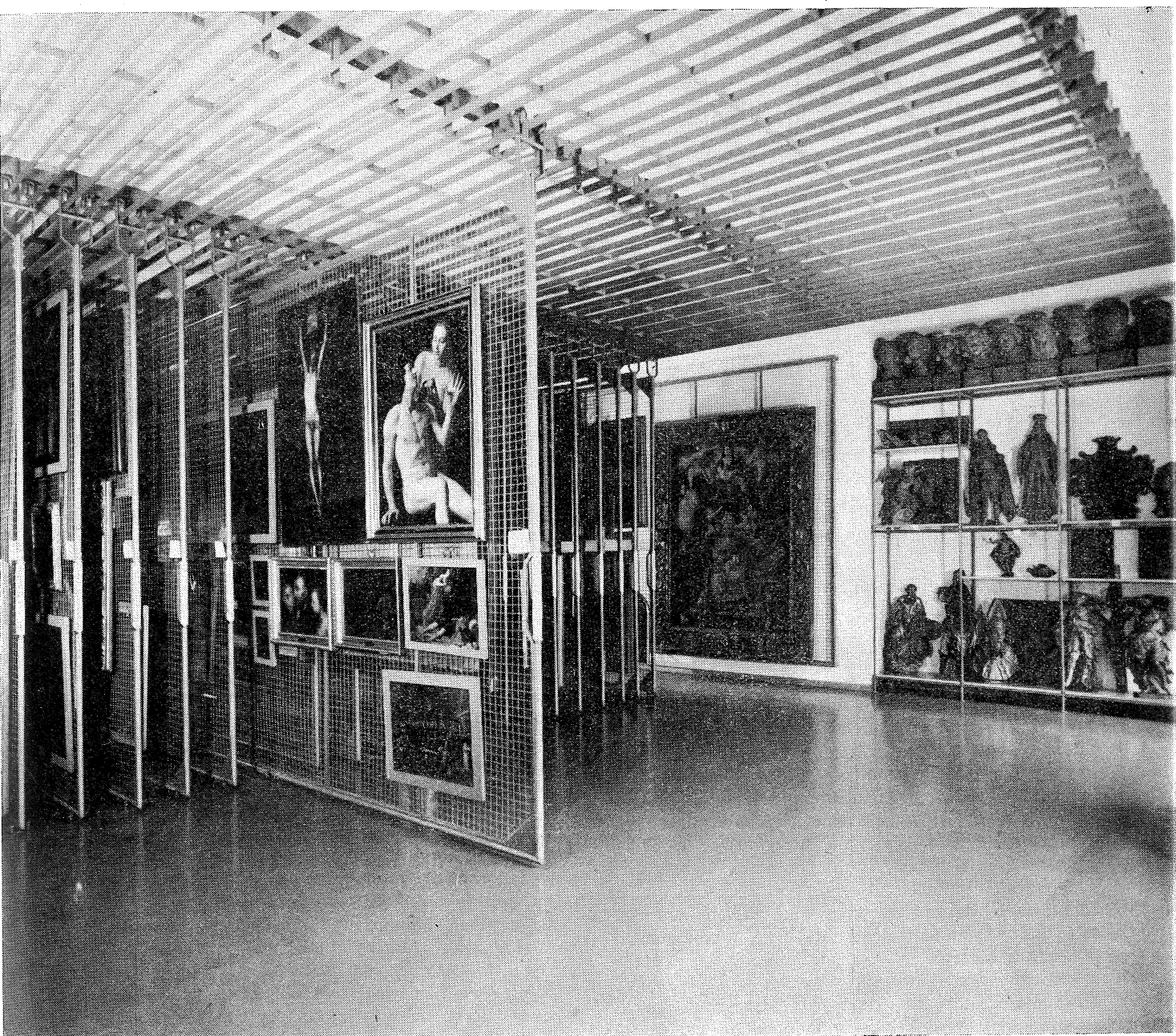
w ramach tzw. wystaw objazdowych do małych wsi i miasteczek.

Szybki wzrost zbiorów i ciągły ruch eksponatów stały się powodem stosowania ujednoliconej dokumentacji. Ministerstwo Kultury i Sztuki wprowadziło odpowiednie dla tych celów druki oraz szczegółowe instrukcje dotyczące ich wypełniania. W wielu placówkach wprowadzono reinwentaryzację (1969), a więc przeznakowanie i usystematyzowanie zapisów, nie zawsze właściwych w okresie przedwojennym. Do prawidłowego prowadzenia dokumentacji we wszystkich muzeach (poza regionalnymi) powołano działy inwentaryzacji i gromadzenia zbiorów, a w wielu stanowisko głównego inwentaryzatora, mającego pieczę nad całością prac dokumentacyjnych, nad wypożyczeniami i zabezpieczeniem obiektów. W Krakowie obsadzono to stanowisko w muzeach: Narodowym, PZS na Wawelu, Archeologicznym i Historycznym.

Utrzymanie zbiorów w należyтым stanie zachowania wymaga zatrudnienia wykwalifikowanej w różnych specjalnościach służby konserwatorskiej, która w muzealnictwie prawie całkowicie została powołana dopiero w okresie trzydziestolecia. W tym czasie rozbudowano również pracownie konserwacji dzieł sztuki. Jednak w wielu wypadkach występuje jeszcze brak odpowiednich fachowców. Wyższe uczelnie artystyczne kształcą specjalistów wyłącznie w zakresie malarstwa i rzeźby. Nie ma natomiast wykwalifikowanych konserwatorów metalu, drzewa (stolarki), tkaniny, papieru, ceramiki. Muzea rozwinęły pracownie na własny użytek, które z trudnością mogą sprostać

Muzeum Farmacji — apteka empirowa

PZS na Wawelu — magazyn obrazów

zapotrzebowaniu macierzystych placówek. W wypadkach większych prac lub konieczności dokonania zabiegów w specjalnościach, w których muzea nie posiadają zabezpieczenia, niezbędne jest zlecenie robót fachowcom zrzeszonym w Zakładach „ART” przy Związku Polskich Artystów Plastyków lub Pracownikom Konserwacji Zabytków, niekorzystne ze względu na odległe terminy i wysokie koszty. Pracownie w zakresie malarstwa i rzeźby posiada Muzeum Narodowe, PZS na Wawelu, Muzeum Etnograficzne i Historyczne m. Krakowa. Nowocześnie wyposażoną i zmechanizowaną pracownią konserwacji metalu dysponuje Muzeum Archeologiczne. Podobne komórki znajdują się również w Narodowym, na Wawelu i w Historycznym z tym, że metodyka pracy jest tam odmienna i polega na odrębnym przeprowadzaniu zabiegów, ze względu na wysoką wartość artystyczną obiektów, często skomplikowanych i różnorodnych materiałowo (militaria). Te same instytucje oraz Muzeum Etnograficzne posiadają pracownie konserwacji tkanin, a dwie największe z nich przeprowadzają również restaurację mebli. Niezależnie od wymienionych w Narodowym znajduje się jeszcze pracownia renowacji rzemiosła artystycznego i pracownia konserwacji papieru, w Archeologicznym ceramiki, na Wawelu zegarów, obiektów archeologicznych (wykopiska na wzgórzu wawelskim), mechaniki precyzyjnej i pozłotniczo-ramiarska (nie związana z konserwacją jest prowadzona tam pracownia modelarska). Ze wszystkich zatrudnionych w tej dziedzinie fachowców wyższym wykształceniem specjalistycznym mogą się wykazać pracownicy w zakresie malarstwa i rzeźby oraz papieru (2 osoby). Reszta jest przyuczona i choć często legitymuje się dyplomem wyższych studiów, to z historii sztuki lub politechniki, a w wielu wypadkach są to rzemieślnicy lub podszkoleni laboranci. Wszyscy jednak z reguły osiągnęli wysokie umiejętności w swoim zawodzie, jak np. mgr Adam Łabinowicz, konserwator metalu i militariów w Muzeum Narodowym, z wykształcenia historyk sztuki, który reprezentuje najwyższy poziom w uprawianej pracy.

Ogromna większość osiągnięć w zakresie konserwacji została zrealizowana w okresie trzydziestolecia, dużo pozostaje jednak do zrobienia. Wchodzi w rachubę prawidłowe rozwinięcie, a często założenie nowych pracowni i wspomniane już rozpoczęcie kształcenia fachowców przez uczelnie artystyczne. Osobnym tematem jest wyposażenie gmachów muzealnych w urządzenia klimatyzacyjne, utrzymujące w salach wystawowych i magazynach potrzebną temperaturę i odpowiedni stopień wilgotności. Ze względu na adaptowanie starych budynków nie zdołano wprowadzić tam wspomnianych instalacji. Aktualnie ciepłota i zawartość wody w powietrzu regulowane są stałą kontrolą systemów grzewczych i nie zawsze właściwych aparatów nawilżających (często w ogóle nie stosowanych). W efekcie z trudnością udaje się utrzymać atmosferę konieczną dla egzystencji muzealiów.

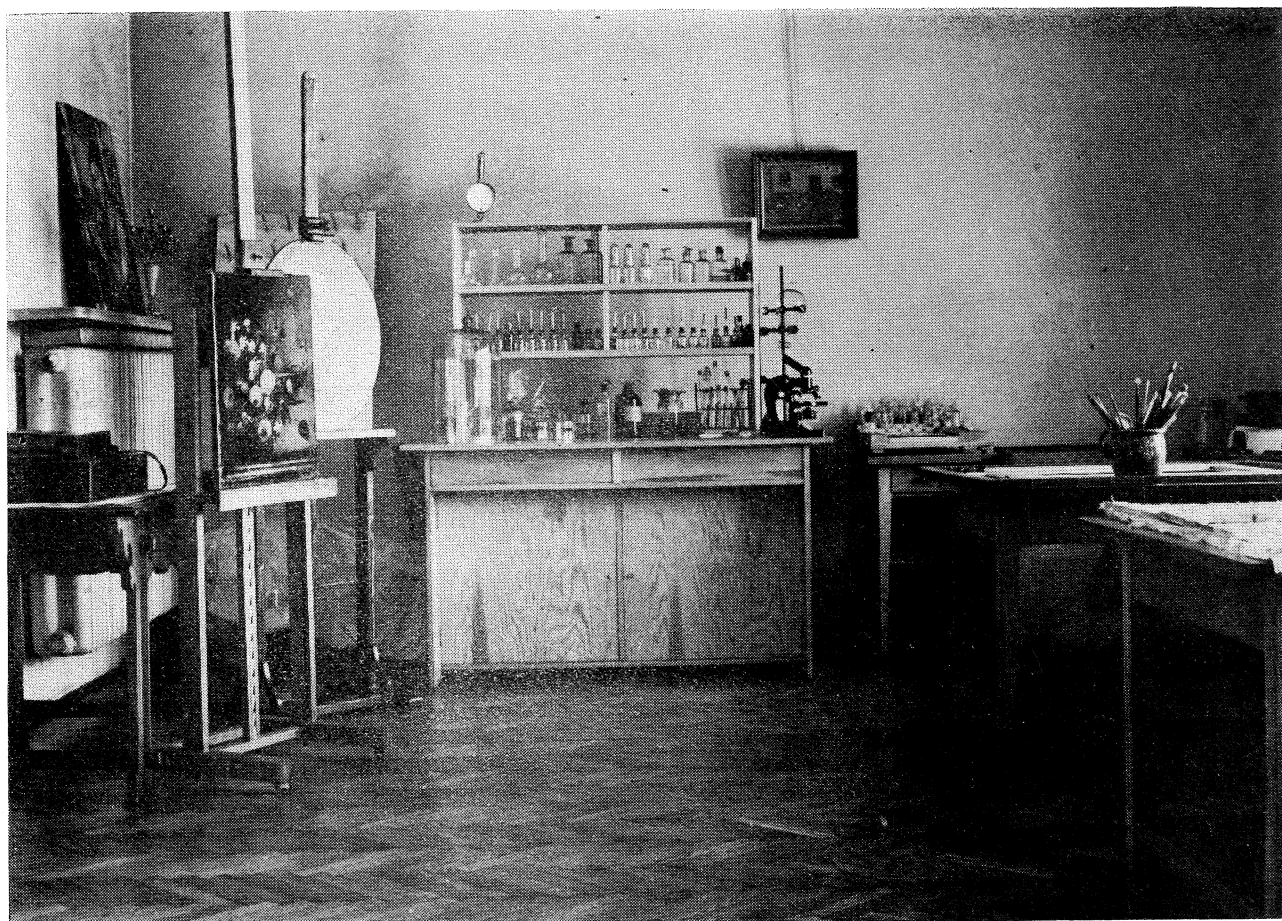
Jedną z podstawowych funkcji muzeów jest opracowywanie zbiorów. Omawiane instytucje, poza rolą

upowszechnieniowo-oświatową, posiadają charakter placówek badawczo-naukowych i choć nie są prawnie określone takim statusem, to w dużej mierze wymagania jego spełniają. Pracownicy merytoryczni są specjalistami, którzy niejednokrotnie mają wybitne osiągnięcia w swoich dziedzinach. Najczęściej w krakowskich muzeach reprezentowani są historycy sztuki, następnie archeolodzy, etnografowie i historycy. Wśród nich liczni posiadają cenzus doktora i doktora habilitowanego.

Praca naukowa w muzealnictwie rozwija się w dwu płaszczyznach: pierwsza to codzienna praca nad inwentaryzacją i katalogowaniem oraz załatwianiem rozległych i skomplikowanych nieraz kwerend, druga, wymagająca większego stopnia zaawansowania specjalistycznego, dotyczy opracowania scenariuszy i katalogów wystaw lub kolekcji oraz prac naukowych do publikacji.

Wszystkie obiekty, wchodzące w stan posiadania muzeum, winny być zinwentaryzowane i skatalogowane. Dla lepszej identyfikacji aktualnie wyposaża się dokumentację w fotografię eksponatu. Wystawy wymagają przygotowania. Każda z nich posiada co najmniej informator lub folder, nierzadko katalog. Z większych publikacji w tym zakresie należy wymienić obszerne wydawnictwa Muzeum Narodowego do wystaw: Stanisława Wyspiańskiego, Olgi Boznańskiej, Józefa Mehoffera, Wojciecha Weissza, Młodej Polski, Sztuki średniowiecznego Krakowa, Wyrobów cynowych (praca Janiny Michalskiej — podstawowa w tej dziedzinie), 500 lat drukarstwa w Krakowie (wspólnie z Muzeum Historycznym m. Krakowa i Biblioteką Jagiellońską).

Każde z muzeów krakowskich wydaje własny rocznik, w którym drukowane są komunikaty naukowe, artykuły i prace specjalistyczne. Ukazują się: „Sprawozdania i Rozprawy” Muzeum Narodowego (pierwsze wydanie powojenne w 1951 r.), „Studia do dziejów Wawelu”, „Źródła do dziejów Wawelu” i „Biblioteka Wawelska” (od 1950; ukazują się co 2 lata), „Materiały Archeologiczne (od 1958) i „Materiały Archeologiczne Nowej Huty” (od 1969) Muzeum Archeologicznego, „Rocznik Muzeum Etnograficznego” (od 1966), Zeszyty Naukowe „Krzysztofory” Muzeum Historycznego m. Krakowa (od 1974). Niezależnie od tego publikowane są odrębne tytuły, jak np.: przez Muzeum Narodowe historia tej placówki — Andrzeja Kopffa, przez Państwowe Zbiory Sztuki prace zbiorowe pod redakcją prof. dr Jerzego Szablowskiego — „Zbiory Zamku na Wawelu”, „O arrasach jagiellońskich” (wydawnictwo w ramach współpracy polsko-belgijskiej), obszerne publikacje typu katalogowego „Malarstwo włoskie w Zbiorach na Wawelu” — Marii Michalskiej, „Meble renesansowe w Zbiorach na Wawelu” — Janiny Gostwiczkiej. Wawel prowadzi też od roku 1950 badania archeologiczne na wzgórzu zamkowym, które gromadzą bogaty materiał do opracowania jego dziejów w różnorodnej problematyce (politycznej, społecznej, historii sztuki, kultury). Muzeum Archeologiczne opublikowało pracę zbiorową — „Z badań nad kulturą ceramiki wstęgowej rytej”, „Z badań nad kulturą

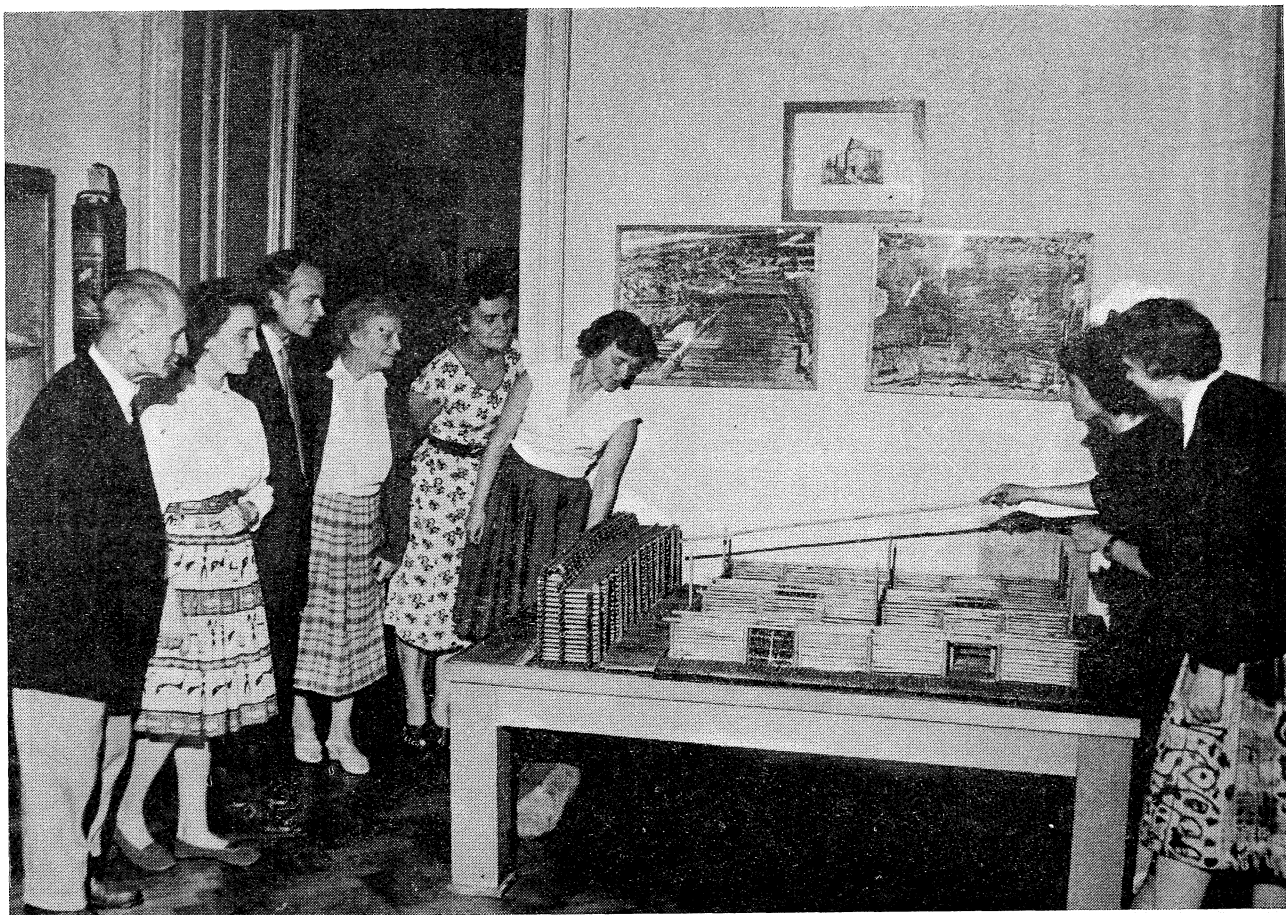
Muzeum Narodowe — Pracownia konserwacji

ceramiki rytej”, „Z badań nad krzemieniarstwem neolitycznym i eneolitycznym”, „Z badań nad kulturą ceramiki promienistej” oraz pomnikową pracę Kazimierza Radwańskiego „Kraków przedlokacyjny” (1975, 500 str. druku). Muzeum Etnograficzne wydało „Izby wiejskie”, „Tradycje i zwyczaje krakowskie”, „Polskie malarstwo ludowe” Tadeusza Seweryna, pracę zbiorową „Ludowa kultura materialna”, „Doroczne polskie obrzędy i zwyczaje ludowe” Czesława Witkowskiego, „Sztuka Kamerunu” Janusza Kamockiego, pracę zbiorową „Polska grafika ludowa”, „Pożywienie ludowe w Polsce” (pierwsza w kraju monografia na ten temat), Edwarda Waligóry „Andrzej Wawrzyniak polski kolekcjoner sztuki indonezyjskiej” i „Folklor Maroka w malarstwie Zofii Piramowicz”. Muzeum Historyczne opublikowało „Dawne warownie Krakowa” Jerzego Dobrzyckiego, „Szpital Scholarów” Celiny Bąk, Haliny Sitko i Jerzego Waszkiewicza, „Konkursy szopek krakowskich” Tadeusza Wrońskiego, oraz znakomicie wydany przez Henryka Müncha tzw. plan

senacki Krakowa z pocz. XIX wieku. Uniwersytet Jagielloński wydał prace prof. dr Karola Estreichera, związane z tamtejszym Muzeum, „Collegium Maius — Dzieje gmachu” oraz „Collegium Maius i zbiory Muzeum Uniwersytetu Jagiellońskiego”.

Na szczególną uwagę zasługują prace badawcze prowadzone przez Muzeum Etnograficzne w zakresie sztuki ludowej regionu krakowskiego i Polski południowej oraz przez Muzeum Archeologiczne głównie w zakresie dawnego hutnictwa, dziedzinie od podstaw opracowanej przez tą placówkę na terenie krajowym, będącej również przedmiotem badań tej instytucji zagranicą — w Austrii, NRD, Bułgarii, przy wymianie doświadczeń ze Szwajcarią i Szwecją. Wybitnym specjalistą w problematyce hutnictwa prehistorycznego jest dr hab. Kazimierz Bielenin. Dzięki inicjatywie tego Muzeum zostały wprowadzone metody poszukiwawcze, przy współpracy z lotnictwem.

Ożywione kontakty z zagranicą prowadzą również inne muzea krakowskie. Np. kustosz Muzeum Naro-

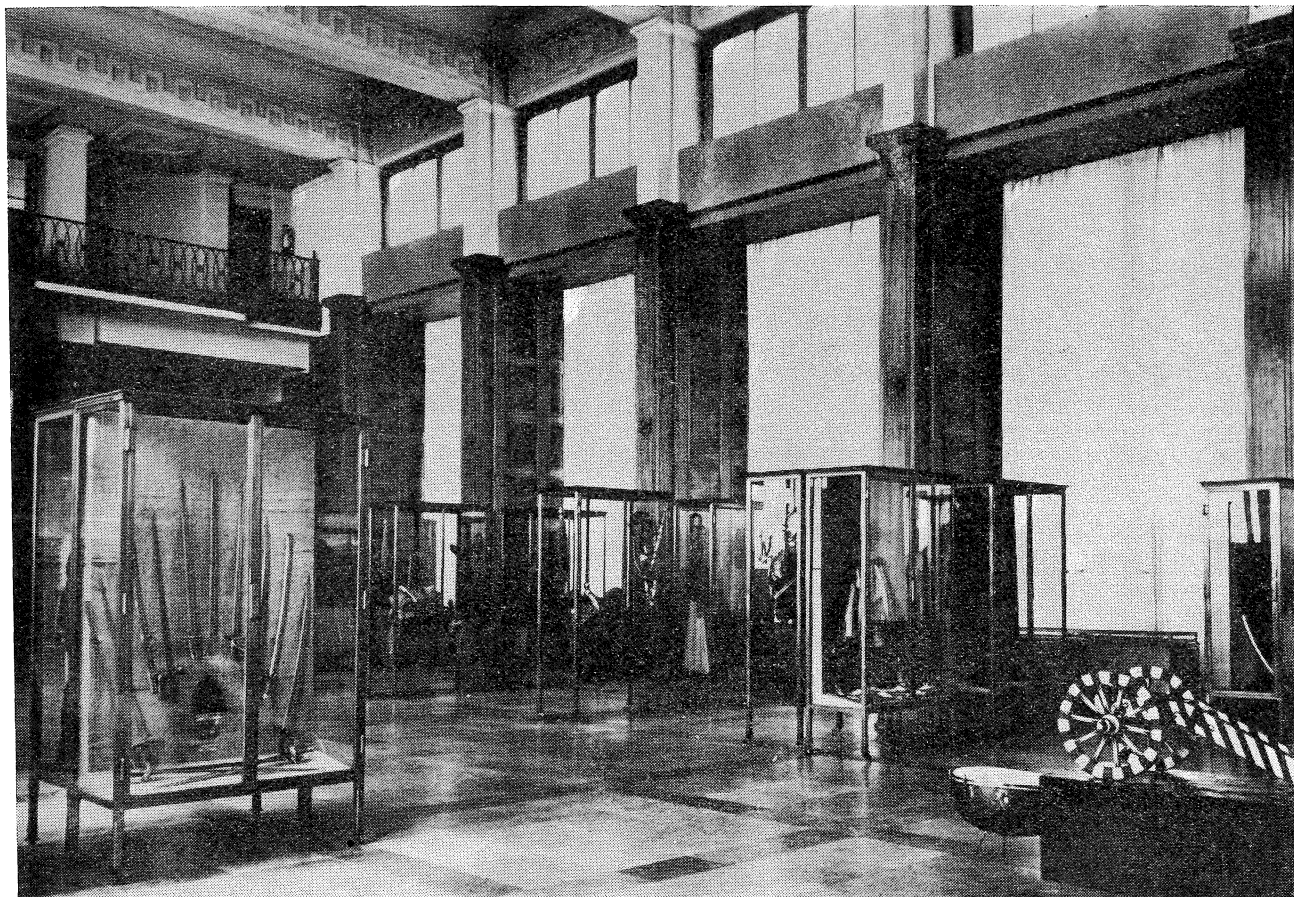
Muzeum Archeologiczne — ekspozycja w dawnej siedzibie przy ul. św. Jana 22

dowego dr. hab. Zdzisław Żygulski (jun.) powoływany był przez UNESCO na eksperta militariów do przeprowadzania badań i opracowania dawnej broni na Malcie; ostatnio (1975) został wybrany Przewodniczącym Międzynarodowego Związku Bronioznawców. Dr Janusz Kamocki z Muzeum Etnograficznego przeprowadzał badania kultur prymitywnych w Indonezji, dr Krzysztof Wolski w Indii, Pakistanie i Afganistanie, a mgr Maria Gołuchowska w Peru.

W omawianym okresie na dużą skalę rozwinęła się działalność wystawiennicza. Bezpośrednio po 1945 r. zaczęto reaktywować ekspozycje stałe, wracając w pierwszym rzędzie do rozwiązań istniejących przed 1939 r. W tym czasie wszystkie wystawy były urządzone przez muzealników, bez uczestnictwa plastyka. Zamek na Wawelu i Muzeum Archeologiczne zostały udostępnione zwiedzającym w 1945 r. Muzeum Narodowe otworzyło Galerię Malarstwa Polskiego w Sukienicach w 1946 r. Dom Matejki w 1947, ekspozycję

polskiej sztuki cechowej w Domu Szołajskich w 1948; Historyczne w 1952, Etnograficzne w 1953, Uniwersytetu Jagiellońskiego w 1964 (tylko dla osób i wycieczek uprzednio zgłaszanych).

Jednocześnie rozpoczęto urządzenie wystaw czasowych. Pierwsze robione były szybko, wyłącznie ze zbiorów organizującej placówki. W Muzeum Narodowym zmontowano w 1946 r. wystawę poświęconą Tadeuszowi Kościuszce w dwusetną rocznicę urodzin, drugą z dziejów polskiego uzbrojenia od czasów Bolesława Chrobrego do Powstania 1794 r. W Historycznym ekspozycje czasowe wyprzedziły stałą: w 1947 otwarto „Kraków dawny i wczorajszy”, w 1948 „Wiosna Ludów”, w 1949 „Kraków przedwczorajszy”. W innych muzeach ze względu na brak miejsca dopiero po latach uruchomiono wystawy czasowe: w Archeologicznym między innymi „Zabytki staroperuwiańskie w Zbiorach Muzeum”, „Archeologia krakowska w okresie XXV lecia PRL”, w Etnograficznym (poza własnym budynkiem) na terenie miasta, woje-

Muzeum Narodowe — wystawa czasowa oręża polskiego od Chrobrego do Kościuszki

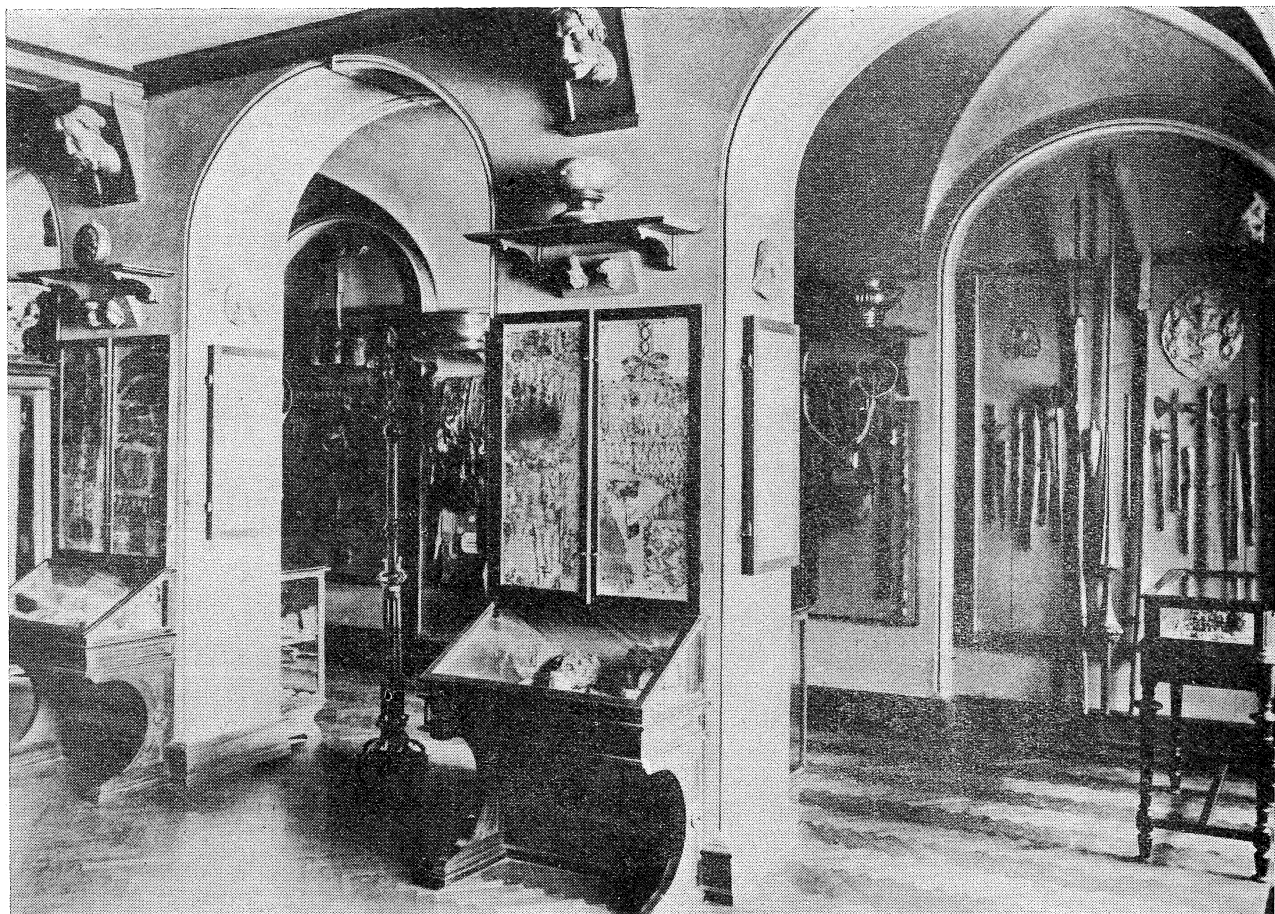
wództwa i w innych regionach kraju — „Ule figuralne”, „Sztuka jawańska”, „Sztuka mórz południowych”, „Malowanki ludowe”, „Ukraińska sztuka ludowa”, „Polska grafika ludowa” (1966—1970).

Początkowo rozwiązania z czasem zaczęto modernizować i ulepszać. Oddział Zbiory im. Czartoryskich mimo zmian i modyfikacji zachowały swój pierwotny charakter w gęstym rozwiązaniu układu na modłę XIX w. szczególnie w części zwanej klasztorkiem. Znakomita ranga tamtejszych zbiorów przyczyniła się do tego, iż jest to jedna z najświetniejszych placówek polskiego muzealnictwa. Dzięki staraniom i koncepcji Kierownika Zbiorów — dra Marka Rostworowskiego urządzono tam w 1972 ekspozycję w rozwiązaniu XIX w. z zastosowaniem autentycznego sprzętu z epoki, prezentującą historię Polski. Niezależnie zorganizowano galerię malarstwa obcego. W rezultacie otrzymano wartościowy układ o dużym znaczeniu dydaktycznym. Zły stan budynku zmusił władze Muzeum do zamknięcia Oddziału już w 1973;

częściowo rozwiązano problem przez umieszczenie skondensowanej wystawy w skromniejszym powierzchniowo gmachu arsenału, stojącego obok, który został wyremontowany i oddany do użytku w 1974.

Na ekspozycję Wawelu składają się cztery wystawy: Komnaty Królewskie, Skarbiec Koronny, Zbrojownia, Wschód w Zbiorach Wawelu. Kierownictwo Państwowych Zbiorów Sztuki, szczególnie od przejęcia dyrektury przez prof. dr Jerzego Szablowskiego, dąży do określenia własnego stylu wystawienniczego, który polega na dostosowaniu eksponatów do autentycznych wnętrz architektury.

Wypożyczenie komnat królewskich raz określone w typie pomieszczeń pałacowych nie ulega zmianie, poza wprowadzaniem nowych obiektów. Jednoczesna prezentacja dzieł polskich i obcych z zakresu malarstwa, rzeźby, meblarstwa, tkaniny, ceramiki, zegarów, militariów w układzie ensemble rozwiązane zostało przez autorów projektu na najwyższym poziomie. Jednorodny charakter wystawienniczy zachowały

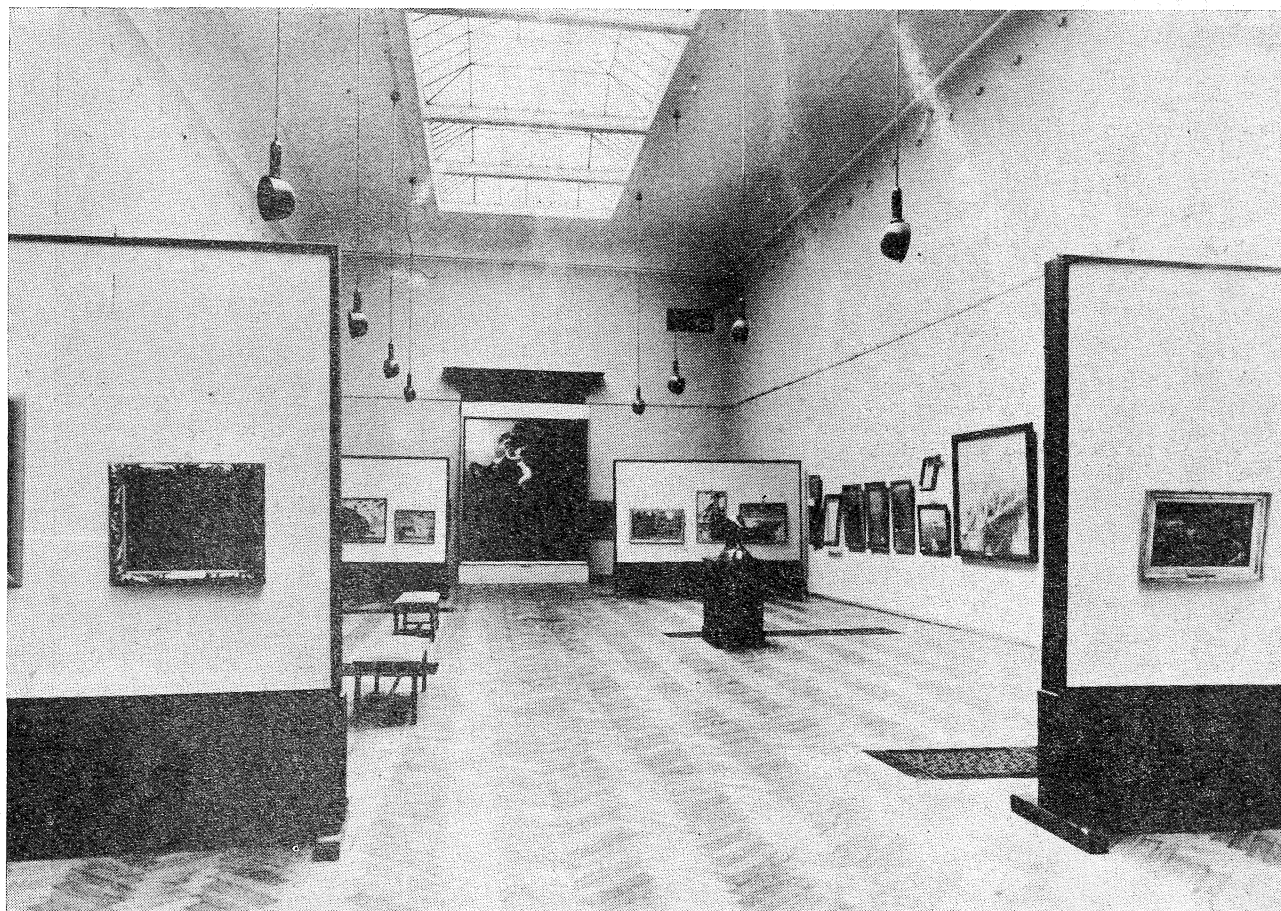

Muzeum Narodowe — zbiory im. Czartoryskich, fragment wystawy stałej

Skarbiec i Zbrojownia, gdzie pomieszczono najcenniejsze i najczęściej związane z określonymi faktami historycznymi okazy broni i złotnictwa. W podobnym układzie zorganizowano ekspozycję sztuki wschodniej, w skrzydle zachodnim oddanym do użytku po remoncie (1969), na którą składają się kobierce i militaria reprezentujące najwyższy poziom artystyczny, ustawione wewnątrz zabytkowych namiotów. Jednolity klimat takiej aranżacji został jeszcze dodatkowo podkreślony dobrze rozstawionym światłem, które odpowiednio nasycza niezagęszczoną przestrzeń. Część zbiorów, w tym również zabytki gotyckie, zostały eksponowane na Zamku w Pieskowej Skale.

Wyniki jakie osiągnięto w rozwiązaniu układów wystawienniczych na Wawelu są konsekwencją współpracy teoretyków z artystą plastykiem, autorem oprawy i układu, którym w konkretnie omawianym wypadku był Adam Młodzianowski. Około roku 1960 plastyk-aranżer wystawy wszedł na stałe do muzeów, równorzędnie pracując nad jej rozwiązaniem z auto-

rem koncepcji i scenariusza. Pierwszą placówką inicjującą w Krakowie zaangażowanie artysty do plastycznego projektowania wystawienniczego było Muzeum Narodowe. O ile jeszcze przy modernizacji Galerii w Sukiennicach (1951) samodzielnie działał ówczesny Dyrektor — prof. dr Tadeusz Dobrowolski, o tyle już przy późniejszych rozwiązaniach dużych ekspozycji aranżację przeprowadzał plastyk. Pierwszą z nich była wystawa zorganizowana w Nowym Gmachu w 50 lecie śmierci Stanisława Wyspiańskiego (1957). Projektantem jej był inż. arch. Janusz Balenstedt, który prawdopodobnie z racji swego zawodu wydobyl na plan pierwszy zabudowę, uzyskując układ przypadkowy i niejednorodny. Dopiero plastyczne rozwiązania docenta i późniejszego profesora Akademii Sztuk Pięknych — Andrzeja Pawłowskiego pozwoliły podnieść realizację ekspozycji na wysoki poziom, przez celową prezentację i wartościowanie obiektów oraz przez świadome operowanie światłem i kolorem oprawy. Pierwszą jego pracą na omawia-

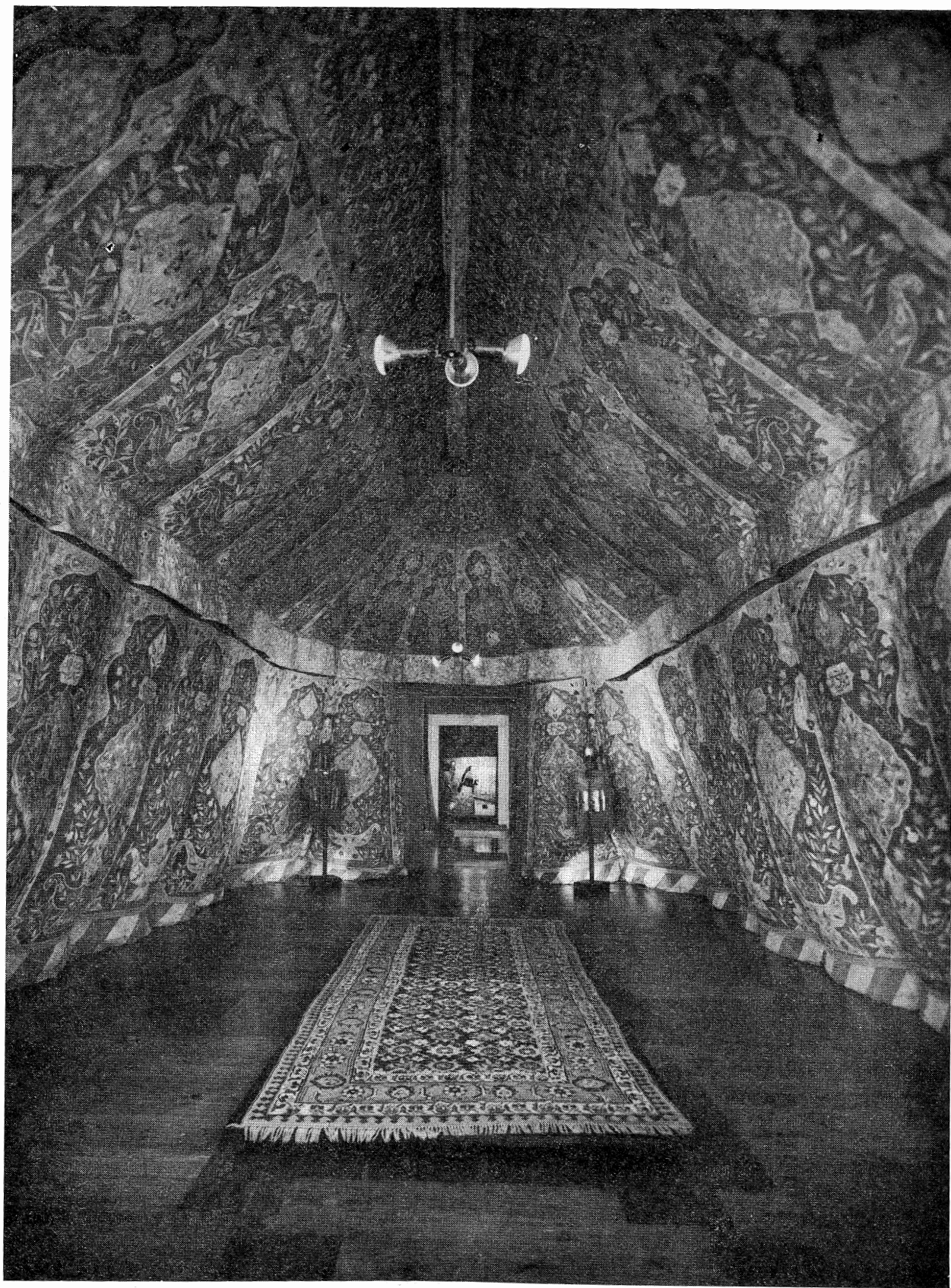
Muzeum Narodowe — Galeria Malarstwa Polskiego w Sukiennicach po reorganizacji w 1951 r.

nym terenie był projekt i realizacja nowej Galerii Malarstwa Współczesnego, otwartej w 1959. Na uwagę zasługują wprowadzone przez autora podziały ekranowe dużych sal, z wykorzystaniem do tego celu sprzętu na rozpierających nogach (podłoga—sufit). Pawłowski aranżował również wystawy twórczości Olgi Boznańskiej, Józefa Mehoffera, Wojciecha Weissa, francuskiego malarstwa od Cezanne'a po dzień dzisiejszy i in. Poważnym osiągnięciem w tym zakresie była wystawa sztuki średniowiecznego Krakowa, zorganizowana w 600 lecie powstania UJ, na której artysta wprowadził nowoczesny sprzęt (projektu prof. inż. arch. Zb. Chudzikiewicza), w postaci wolno stojących, szklanych gablot kłozowych, oświetlonych od wewnątrz. Efektem było podniesienie estetycznego i funkcjonalnego znaczenia ekspozycji, przez zwrócenie głównej uwagi w wyciemnionych salach na muzealia. Wystawiennicze pomysły tego projektanta cechuje nowoczesność, objawiająca się w dużej oszczędności nasycań nakładem funkcjonalnie zorgani-

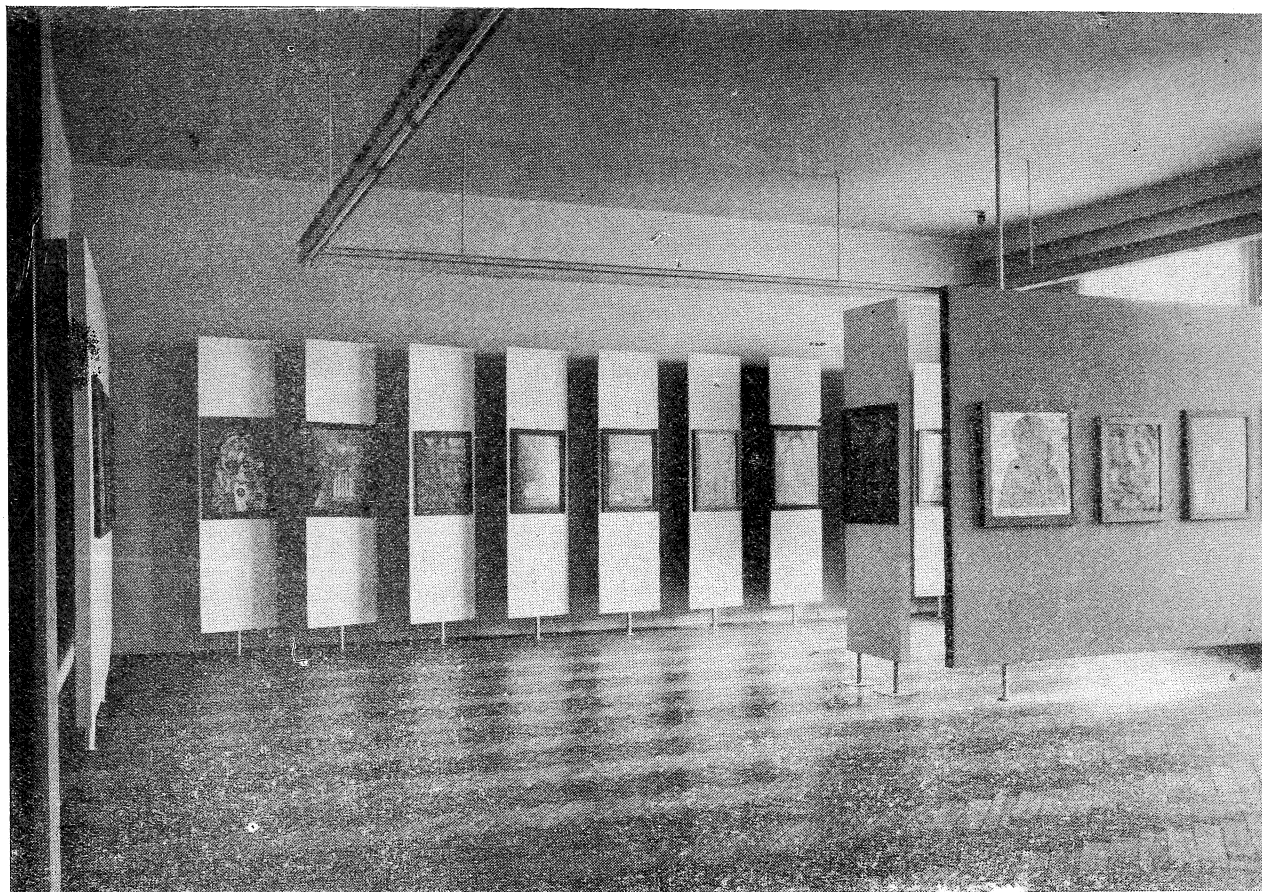
wanego i dostosowanego do atmosfery czasu, z jakiego pochodzą prezentowane obiekty, z zachowaniem służebnej roli sprzętu, podporządkowanego pierwszoplanowemu działaniu eksponatów.

Muzeum Etnograficzne po generalnym remoncie, adaptacji i rozbudowie nowej siedziby w dawnym ratuszu na Kazimierzu, urządziło tam stałą wystawę wg projektu plastycznego Adama Młodzianowskiego (1969). Jej ideą przewodnią jest dydaktyczne podkreślenie funkcji i autentyzmu przedmiotów kultury materialnej, dominujące w umieszczonych na parterze wnętrzach oryginalnych chat z różnych regionów oraz warsztatów w typie folusza, olejarni i garncarni. Na piętrach urządzono usystematyzowany w poszczególne działy ciąg ekspozycyjny, reprezentujący duże walory estetyczne.

Zdecydowane wartości dydaktyczne i estetyczne osiągnięto również na stałej wystawie Muzeum Archeologicznego, zorganizowanej wg projektu plastycznego Marii Michajłow w nowej siedzibie tej placów-

Zamek na Wawelu „Wschód w zbiorach Wawelskich”

Muzeum Etnograficzne — fragment wystawy stałej „Malarstwo ludowe XVII i XIX w.”

ki (1968). W rozwiązaniu ekspozycji kierowano się tam rygorami układu chronologicznego, zgodnie z którymi skomasowano obiekty w zespołach określonych w podziałach czasowych, wiążąc go z opracowaniem problemowym, które uwypukla rozwój egzystencji człowieka i produkowanych przez niego przedmiotów. Szczególnie efektownie pokazano Światowida, umieszczonego na obrotowej podstawie w niszy na tle fotogramu, przedstawiającego stary gaj dębowy.

Muzeum Historyczne m. Krakowa nie miało przez długi czas odpowiednich sal wystawowych. Budynek „Pod Krzyżem” przy ul. Szpitalnej 21 mieścił przez lata zarówno zbiory jak biura. Dopiero w domu przy ul. Jana 12 otworzyły się możliwości dla urządzenia tam stałej wystawy „Dzieje i kultura Krakowa”. W międzyczasie gmach pod Krzyżem będący pierwotną siedzibą instytucji przeszedł remont i został oddany dla Oddziału Historii Teatru w Krakowie im. St. Wyspiańskiego, w którym zorganizowano sta-

łą ekspozycję wg projektu plastycznego doc. Mirosława Dzikiewicza (1969).

Osobną pozycję stanowi Muzeum w Collegium Maius, rozwiązane w całości zarówno pod względem koncepcyjnym i plastycznym przez prof. dr Karola Estreichera (1964). Autor rozwinął tam niemal wzorcowy przykład ekspozycji typu historycznego, aranżując sale gotyckiej siedziby Uniwersytetu we właściwym klimacie przeszłości, który jest wynikiem drobiazgowej znajomości historii i dziejów sztuki, w konsekwencji przedmiotów zabytkowych (często będących znakomitymi naśladownictwami) i ich zestawienia. Placówka, ze względu na brak odpowiedniej ilości pracowników, przede wszystkim tzw. obsługi, jest otwarta wyłącznie dla wcześniej zapowiedzianych osób i wycieczek.

W złej sytuacji znajduje się Muzeum Farmacji, które na skutek braku odpowiedniego lokalu, w dotychczas zajmowanych pomieszczeniach przy ul. Basztowej 3 może tylko w zasadzie magazynować

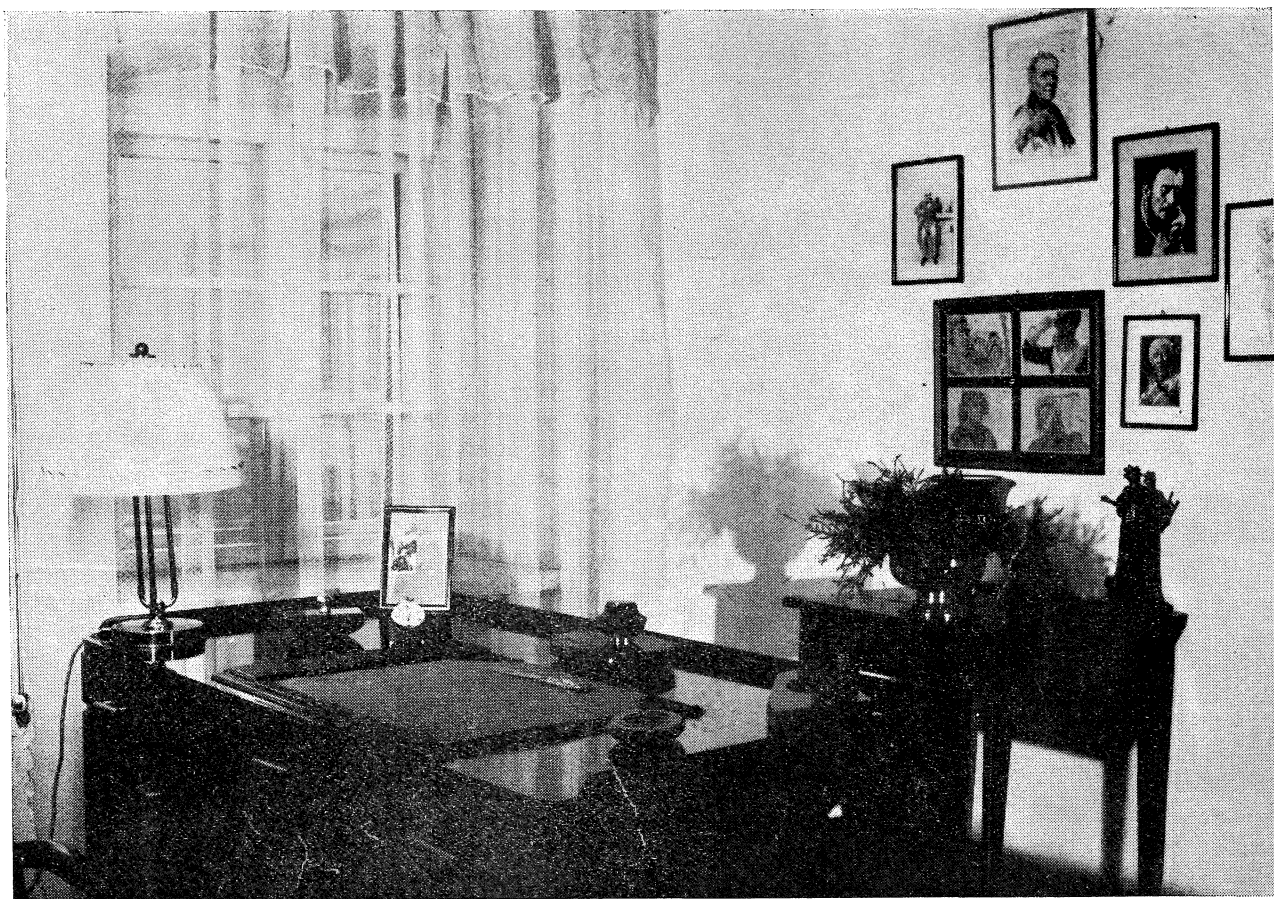
Muzeum Etnograficzne — fragment wystawy stałej. Izba krakowska XIX/XX

zbiory. Również niewystarczająca jest ilość zatrudnionych tam pracowników. Mimo takich trudności umożliwiała się zwiedzanie z góry umówionym wycieczkom, nie przekraczającym 20 osób.

W 1970 r. z okazji 100 lecia urodzin Włodzimierza Lenina otwarto w Muzeum jego imienia przy ul. Topolowej 5 stałą ekspozycję, w architektonicznej oprawie plastycznej inż. arch. Andrzeja Kurkiewicza, z celem dostosowaniem charakteru fotogramów do czasu ich powstania (operowanie podświetlonymi zdjęciami w sepii). Poza wystawioną dokumentacją w zbiorach znajduje się tam współczesne malarstwo polskie i sztuka ludowa, reprezentujące leniniana.

Działalność wystawiennicza krakowskiego muzealnictwa zaznaczyła się również zagranicą. W 1959 r. Muzeum Narodowe eksponowało w Moskwie wystawę „Stanisław Wyspiański i artyści jego czasów”, w Istambule i Ankarze „Stosunki polsko-tureckie” (w sztuce), twórczość Jana Matejki w Sofii, Bukareszcie i Budapeszcie oraz w Moskwie, Leningradzie, Wil-

nie, Mińsku i Kijowie (1959/60), w Gandawie wielki przegląd sztuki polskiej pt. „L'âge d'or des grandes cités” (1959), który znalazł odbicie w bardzo przychylniej ocenie; „Krajobraz Polski” w Chinach, Mongolii i Korei Północnej (1959), ikon w Recklinghausen — RFN, współczesną grafikę polską w Japonii oraz wielkie retrospekcje sztuki rodzimej w Paryżu (1968) i Londynie (1969), gdzie światową „karierę” zrobiła Madonna z Krużlowej i portrety sarmackie. Państwowe Zbiory Sztuki na Wawelu zorganizowały wspólnie z muzeami węgierskimi wielką wystawę pt. „1000 lat związków polsko-węgierskich” (1970), która była eksponowana w Krakowie i Budapeszcie. Aktualnie przygotowuje się razem z muzeami szwedzkimi przegląd sztuki dworu Wazów w Polsce, który będzie prezentowany na Wawelu i w Szwecji. PZS wypożyczają obiekty na każdą prawie większą wystawę zagraniczną, urządzaną przez krajowe muzea. Muzeum Etnograficzne zorganizowało 25 wystaw sztuki ludowej, z których najważniejszymi były prezentacje „Pol-

Muzeum Historyczne m. Krakowa — fragment wystawy stałej „Historia teatru w Krakowie” (gabinet L. Solskiego)

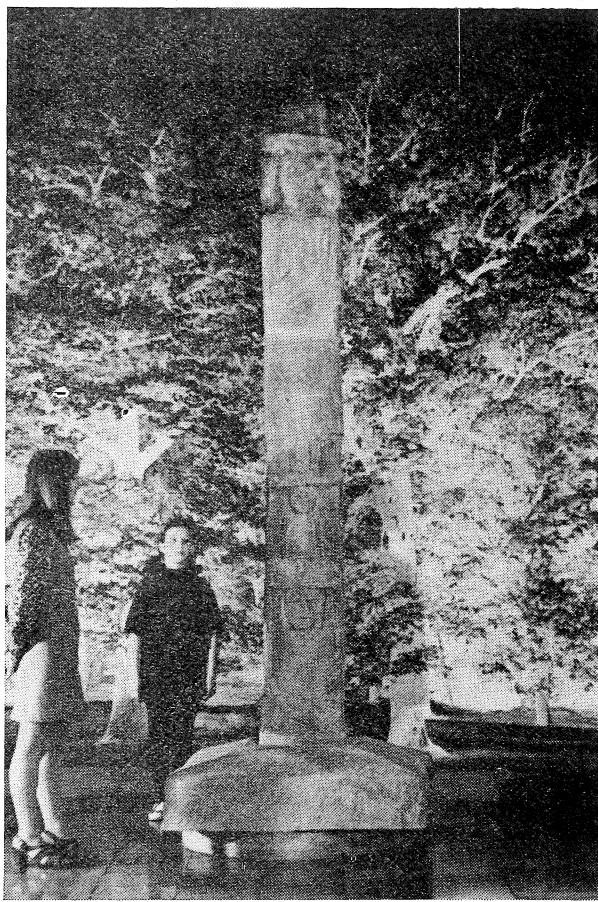
skiej sztuki ludowej” w Manchester (1969), w Pradze, Kilonii (1970) i Tokio (1971), „Polskiej sztuki ludowej — wzór, motyw, znak” w Lozannie, Winthentur (1973), Tilburgu — Holandia, Antwerpii i Essen (1974) oraz „300 lat polskiej sztuki ludowej w Riccione — Włochy (1975). Muzeum Historyczne urządzało pokaz szopek krakowskich w Madrycie (1967), Telgte RFN (1969), w Neapolu (1970), Paryżu, Amsterdamie, Brukseli, Londynie, Mediolanie, Rzymie, Santa Fe, Brooklinie, Miami oraz w ramach współpracy z miastami zaprzyjaźnionymi ekspozycję „Stary Kraków w rysunkach Bronisława Schönborna” w Wielkim w Tyrnowie (1972), w Lipsku i Kijowie (1974). W dwóch ostatnich miejscowościach prezentowało również Muzeum Lenina wystawę „Lenin w Krakowie”.

Niezależnie od kontaktów z zagranicą, polegających także na wymianie doświadczeń, wydawnictw, załatwianiu kwerend, niektóre Muzea podjęły stałą współpracę, szczególnie w dziedzinie wystawiennictwa: Na-

rodowe z Galerią Sztuki w Chebie — Czechosłowacja (od 1964), a Historyczne ze swoim odpowiednikiem w Lipsku.

Równocześnie w Krakowie organizowano wystawy zagraniczne. Największe urządzało Muzeum Narodowe: malarstwa francuskiego od Cezanne’a po dzień dzisiejszy, portretu niemieckiego z lat 1500—1800, grafiki japońskiej, rysunków i tkanin francuskich, malarstwa Canaletta (ze zbiorów obcych i warszawskich), malarstwa francuskiego od Gauguina do naszych czasów, malarstwa szwajcarskiego, kanadyjskiego i in. Muzeum Archeologiczne eksponowało wystawę kultury okresu hallstattskiego z Austrii, sztuki Dagestanu z ZSRR i sztuki starożytnej Mezopotamii z Iranu. Muzeum Etnograficzne prezentowało sztukę Indian (ze zbiorów Amon Carter Museum w Texas), malarstwo naiwnych z RFN oraz podobną wystawę nieprofesjonalistów z Włoch.

Powszechna funkcja kultury w Polsce Ludowej

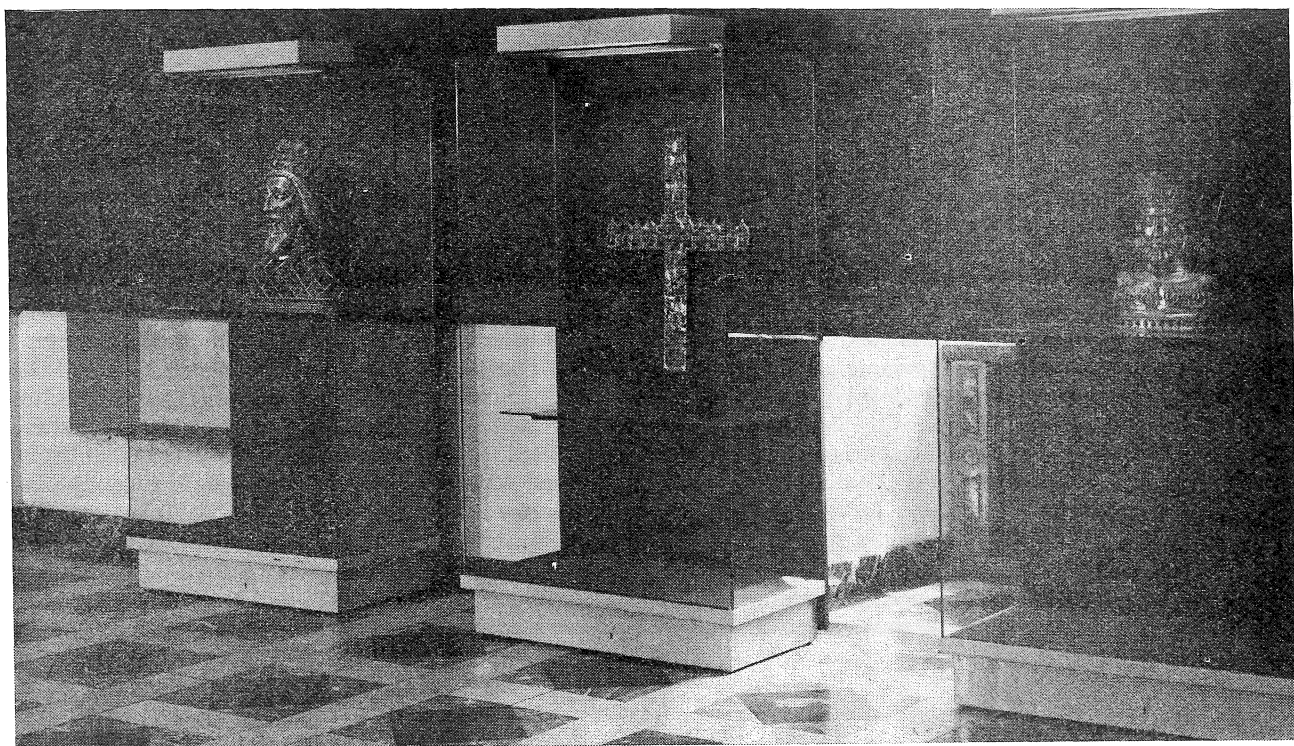

*Muzeum Archeologiczne
— fragment wystawy stałej, Światovid*

podniosła na wysoki szczebel w muzealnictwie znaczenie zadań oświatowych i upowszechnienia. Niektóre muzea zatrudniały przewodników od 1945 r. (PZS) lub prowadziły dział wystaw objazdowych od 1947 r. (Muzeum Narodowe). Ograniczano się jednak w tych działaniach wyłącznie do oprowadzania. Szeroko zakrojoną i świadomą akcją w tej dziedzinie podjęto dopiero w początkach 1950 r., kiedy uruchomiono w muzeach biura oświatowe z czasem nazwane działami naukowo-oświatowymi. Powołano je celem podjęcia koncepcyjnej i realizatorskiej pracy w zakresie systematyki oprowadzania, w zróżnicowaniu grup społecznych i wieku oraz wprowadzenia innych, bardziej atrakcyjnych form działania w upowszechnieniu kultury i sztuki. Zaczęto wprowadzać prelekcje, odczyty, organizować wystawy oświatowe, objazdowe itp. Każde muzeum starało się w zależności od własnego profilu osiągnąć specyficzne dla siebie rozwiązania w tej problematyce pomimo, że przez okres roku (1951—52) wprowadzono wspólne kierownictwo dla wszystkich biur oświatowych na terenie Krakowa z siedzibą na Wawelu, koordynujące ich działalność i prowadzące dokształcanie pracowników. Z czasem każde z muzeów doszło do własnych rozwiązań na tym polu.

Ogólne zadania omawianych działów można rozważać w akcjach na zewnątrz i w pracach wewnątrz placówek. W początkowym okresie istnienia tych komórek kładziono nacisk na kontakt z terenem — z przedsiębiorstwami, fabrykami, hotelami robotniczymi, świetlicami i szkołami. Organizowano na krótki okres czasu prężące wystawki oświatowe, poświęcone zamkniętemu problemowi artystycznemu lub histo-

PZS na Wawelu — wystawa „1000 lat związków polsko-węgierskich”

rycznemu, które były ilustrowane fotogramami lub reprodukcjami. W oparciu o ten materiał urządzano dyskusje, prelekcje i spotkania, prowadzone przez odpowiedzialnego i fachowego pracownika. Około 1960 r. kiedy zapanowała moda na quizy, na kanwie tych wystaw organizowano konkursy z nagrodami. Jedną z praktykowanych form były również odczyty ilustrowane wyświetlanymi reprodukcjami lub przeźrocami. W muzeach ograniczano się natomiast do oprowadzania, często do szerszego omawiania wybranych tematów na podstawie autentycznych obiektów, wyświetlano filmy o sztuce itp.

Z czasem po 1960 r. stwierdzono, że praca na zewnątrz nie jest naczelnym zagadnieniem, ale ma spełnić rolę zaangażowania odbiorcy w problematykę kultury i sztuki i w efekcie winna zwiększyć zainteresowanie ekspozycją muzealną. Położono nacisk na różnorodność pracy oświatowej i na spopularyzowanie sal wystawowych. Zaczęto w pierwszym rządzie walczyć o młodzież, dążąc do wyrobienia właściwych zainteresowań wśród odbiorców z jej kręgów. Muzea podjęły żywe kontakty z Kuratorium oraz z poszczególnymi szkołami, wprowadziły na stałe lekcje w swoich murach, poświęcone głównie tematyce objętej programem nauczania. Jeszcze przed wprowadzeniem w szkolnictwie obowiązujących godzin wychowania plastycznego, były to najczęściej jedyne spotkania uczniów z historią sztuki i kultury. Również obecnie ze względu na brak pełnych możliwości nauczania tego programu, muzea oddają w wychowaniu młodzieży nieocenione usługi. Powołano do życia wiele kółek zainteresowań, klubów, towarzystw, zwracano uwagę na specjalne życzenia odbiorców. Nie zrezyg-

Muzeum Lenina — fragment wystawy stałej

Wystawa „L'âge d'or des grandes cités” zorganizowana przez Muzeum Narodowe, Gandawa 1958

*Muzeum Uniwersytetu Jagiellońskiego
Collegium Maius — widok auli z XV w.*

nowano też z zajęcia się ludźmi dorosłymi, starając się ich zaabsorbować wypróbowanymi formami kształcenia, jak wystawy oświatowe, odczyty i prelekcje na tematy ogólne i wybrane.

W tym okresie obok utartych i powtarzanych metod pracy muzea wypracowały własne rozwiązania. Państwowe Zbiory Sztuki na Wawelu ze względu na największy w kraju roczny wskaźnik zwiedzających, ograniczyły prace Działu, skierowując jego uwagę na organizację zadań oraz oprowadzanie grup specjalnych i zagranicznych. Taką sytuację umożliwili przewodnicy Polskiego Towarzystwa Turystyczno-Krajoznawczego, którzy oprowadzają większość wycieczek. Równocześnie praca oświatowa została tam skoncentrowana na mocnych związkach z młodzieżą: z organizacjami, domami kultury i ludowymi uniwersytetami. Na uwagę zasługuje akcja prowadzona przez Muzeum Narodowe w ramach Towarzystwa Przyjaciół tej placówki, w sekcjach zainteresowań, w których zajęcia prowadzone są na wysokim poziomie seminariów, z wykorzystaniem eksponatów z zasobów magazynowych i galeryjnych. Muzeum Archeologiczne nastawiło się na zaabsorbowanie młodzieży swoją dziedziną w regularnie działającym klubie młodego archeologa, którego członkowie uczestniczą też przy pracach wykopaliskowych. Popularnością cieszy się organizowany przez to Muzeum doroczny rajd z zadaniami konkursowymi pn. „Śladami praszczura”, obsadzany licznie przez wszystkie szkoły krakowskie. Muzeum Etnograficzne prowadziło klub, gdzie odbywały

Konkurs szopek na Rynku Głównym w Krakowie

się występy amatorskie zespołów pieśni i indywidualnych artystów ludowych, jak również przedstawiciele zagranicznych (studentów). Organizowało też w każdym roku konkurs na pieśń i balladę ludową w zakresie krakowskiego folkloru podmiejskiego pn. „Ocalamy od zapomnienia”, uzyskując niezmiennie wartościowy materiał dokumentacyjny, do obecnej chwili 40 taśm magnetofonowych, ponad 1000 utworów. Spopularyzowano dzieło sztuki ludowej w pokazach jej tworzenia na oczach zainteresowanych odbiorców. Charakterystyczna jest współpraca tego Muzeum z Polonią zagraniczną. Odosobnioną formę upowszechnienia prowadzi Muzeum Historyczne w postaci Teatru Lektora, który z okazji rocznic krakowskich, czasem narodowych, prezentuje spektakle montowane w oparciu o teksty poetyckie, kreowane przez dwóch, trzech zawodowych aktorów, w skromnej oprawie scenograficznej, nierzadko z rekwizytami muzealnymi. Z przeznaczeniem dla najmłodszego odbiorcy, również w wieku przedszkolnym, prezentuje się „Godziny legend krakowskich”, ilustrowane bogatym materiałem ikonograficznym. Wyjątkową popularnością wśród społeczeństwa cieszą się tradycyjne obchody krakowskie w postaci dorocznych harców Lajkonika i konkursów szopek, których kultywowanie i prowadzenie weszło na stałe do programu Muzeum i do zwyczajów miejskich. W Muzeum Lenina z dużym powodzeniem organizowane są „Wieczory przy samowarze”, polegające na spotkaniach zainteresowanych osób z pracownikami placówki, celem swobodnej prezentacji utworów z repertuaru literatury rosyjskiej i radzieckiej, snucia opowieści, wspomnień, anegdot o tematyce rewolucyjnej, plebejskiej, obyczajowej, zbliżające polskiemu słuchaczowi kulturę i historię Kraju Rad. Prócz wymienionych tu rozwiązań wspomnieć jeszcze należy o młodzieżowym klubie „Miłośników sztuki”, który został zorganizowany przez Wydział Kultury i Sztuki Urzędu Miasta Krakowa, współpracującym ze wszystkimi muzeami.

Świadectwem wysokiej i uznawanej rangi naukowo-fachowej pracowników muzeów krakowskich jest także fakt, że stanowią oni około 1/3 osób wykładających i prowadzących ćwiczenia na Podyplomowym Studium Muzealniczym UJ. Studium zostało otwarte 10 III 1973 i gromadzi co roku podczas kursu kończącego się egzaminem po kilkudziesięciu słuchaczy z całej Polski posiadających stopień magistra i kilkuletni staż pracy muzealnej.

Reasumując, w okresie trzydziestolecia Polski Ludowej, krakowskie muzea rozwinęły się na wielką skalę. Z mniej lub więcej skromnych przybytków sztuki i kultury stały się instytucjami o charakterze naukowym, z potężnymi zasobami często bezcennych obiektów, których kolekcje wzrosły w omawianym czasie w poszczególnych placówkach od kilku do kilkudziesięciu, a nawet do kilkuset tysięcy okazów. Rozwinęła się również kadra wysoko kwalifikowanych specjalistów w różnych dziedzinach. W największych muzeach — Narodowym i na Wawelu zatrudnionych jest ponad 300 osób w każdym. Obok prac dokumentacyjnych i opracowań naukowych wszystkie instytucje wydają własne publikacje. Wielka jest ilość

tytułów drukowanych przez pracowników muzeów u innych wydawców, często są to dzieła szczególnej wartości. Rozbudowana została funkcja upowszechniania kultury, której celem jest kształtowanie nowego obywatela, świadomego humanistycznych tradycji. Hasło „Muzea Uniwersytetami Kultury” stało się siłą napędową działalności tych instytucji. Roczna frekwencja w krakowskich muzeach jest jedną z najwyższych w kraju dla poszczególnych placówek i wyraża się obecnie następującymi liczbami (1974):

PZS na Wawelu	ok. 1.000.000 osób
Muzeum Narodowe	450.000 „
Muzeum Historyczne m. Krakowa	116.000 „
Muzeum Uniwersytetu Jagiellońskiego ..	100.000 „
(oraz dziedziniec Collegium Maius) ..	600.000 „
Muzeum Archeologiczne	72.000 „
Muzeum Etnograficzne	38.000 „
Muzeum Farmacji	1.000 „

Lajkonik

B I B L I O G R A F I A

J. Dobrzycki, Muzeum Historyczne Miasta Krakowa, jego dzieje, zbiory, Kraków 1955; Katalog galerii współczesnej Muzeum Narodowego w Krakowie, Kraków (1946); E. Łepkowski, Dom Jana Matejki, Kraków 1957; Stanisław Wyspiański 1869—1907, wystawa jubileuszowa 1907—1957, t. 1 (Wstęp: H. Blum, biografia: L. Płoszewski, plastyka: H. Blum z udziałem Z. Tobiaszowej i Z. Kucielskiej), Kraków 1958; S. Nahlik, Grabież dzieł sztuki, Wrocław 1958; Plan miasta Krakowa Ignacego Enderle z lat (1802—1805) 1807—1808 tzw. senacki wraz z wykazem realności miasta z pocz. XIX w. wyd. H. Münch, Kraków 1959; J. Szablowski, Odyseja skarbów narodowych. Skarby wawelskie, Kraków 1960; Z. Żygulski (jun.), Wschód w zbiorach wawelskich, Przegl. Orientalistyczny, nr 4/36, Warszawa 1960; Z. Żygulski (jun.), Zbiory Czartoryskich, zbrojownia, Kraków 1960; Z. Żygulski (jun.), Zbiory Czartoryskich. Pamiątki puławskie, Kraków 1960; K. Buczkowski, B. Zboińska-Daszyńska, J. Bujańska, Z. Żygulski (jun.), M. Rychlewska, Zbiory Czartoryskich. Dział sztuki zdobniczej, przewodnik, Kraków 1960; T. Seweryn, Z. Szewczyk, M. Woleńska, Wystawa sztuki ludowej, Kraków 1960; S. Proń, Musaeum Poloniae Pharmaceuticum seu artis pharmaceuticae experimentalis spectrum. Rzecz o muzealnictwie historycznym aptekarstwa w Polsce, Kraków 1960; H. Blum, Z. Tobiaszowa, Z. Kucielska, Olga Boznańska, katalog wystawy, Kraków 1960; J. Kamocki, Sztuka Kamerunu, Kraków 1961; A. Kopff, Muzeum Narodowe w Krakowie, historia i zbiory, Kraków 1962; H. Blum, Z. Tobiaszowa, Z. Kucielska, Wojciech Weiss, katalog wystawy, Kraków 1962; J. Szablowski, Muzeum Wawelskie (Rocz. Polityczny i Gospodarczy, 1963), Warszawa 1963; H. Blum, Z. Tobiaszowa, Z. Kucielska, Katalog galerii malarstwa i rzeźby polskiej wieku XX, Kraków 1963; H. Blum, Z. Tobiaszowa, Kucielska, Józef Mehoffer, katalog wystawy zbiorowej; Sztuka w Krakowie w latach 1350—1550, wystawa urządzona w sześćsetną rocznicę założenia Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków 1964; Z. Boczkowska, B. Szajna-Sierosławska, Przewodnik po galerii malarstwa i rzeźby polskiej w Sukiennicach, Kraków 1965; H. Blum, Z. Tobiaszowa, Z. Kucielska, Z. Alberowa, Sztuka Młodej Polski, katalog wystawy, Sopot—Kraków 1965; Sztuka mórz południowych, katalog wystawy, Kraków 1966; K. Estreicher, Collegium Maius i zbiory Muzeum Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków 1967; Z. Żygulski (jun.), Zbiory Czartoryskich, przewodnik, Kraków 1968; K. Estreicher, Collegium Maius, dzieje gmachu, Kraków 1968; W. Roeske, Zbiory Muzeum Farmacji w Krakowie, Kwart. Hist. Kultury Mater., XVI 1968, 2; L. Ludwikowski, Muzeum Etnograficzne w Krakowie, ekspozycja polskiej kultury ludowej, Kraków 1971; E. Waligóra, Andrzej Wawrzyniak polski kolekcjoner sztuki indonezyjskiej, Kraków 1972; T. Wroński, Konkursy szopek krakowskich, Kraków 1973; S. Opalińska, Kraków w malarstwie i rysunkach Erazma i Stanisława Fabijańskich, katalog wystawy (Słowo wstępne S. Wojak), Kraków 1974; Dzieje dawnych budowli klasztornych i więziennych św. Michała, Kraków.

